

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav řeckých a latinských studií

Bakalářská práce

Martin Pohl

Analýza českých překladů Caesarových *Zápisů*

Analysis of Czech translations of Caesar's Commentaries

2019

Vedoucí práce: Mgr. Michal Ctibor, Ph.D.

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu své práce Mgr. Michalu Ctiborovi, Ph.D. za trpělivost a cenné rady a připomínky. Velký dík patří rodině za chápavou podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Unhošti 25. 7. 2019

.....

Martin Pohl

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na české překlady *Zápisů o válce galské* Gaia Iulia Caesara. První část podává stručný chronologický přehled překladů *Zápisů o válce galské* do češtiny. Hlavním zaměřením práce je srovnání vybraných překladů (s rokem publikace 1940 a novějším). Práce se snaží vyjevit podstatu posuzovaných překladů postihnutím rysů, které konkrétní překlad charakterizují a odlišují od ostatních. Každý takový rys je doložen ukázkami. Práce si dále pokládá otázku, zda-li je potřeba nový překlad *Zápisů*, a na základě shromážděných důkazů podává kladnou odpověď. V neposlední řadě se také snaží opravit některé nepřesné domněnky (např. druhé a třetí vydání překladu Ivana Bureše nejsou totožné).

Klíčová slova

Caesar, překlady, srovnání, analýza překladu

Abstract

This bachelor thesis deals with Czech translations of Caesar's *Commentaries on the Gallic War*. Firstly it offers a quick overview of Czech translations throughout the history. The main focus of the thesis is on comparing the selected translations (i. e. those published from 1940's onward). It tries to capture the essence of each translation by appreciating its characteristic features, which set it apart. Each feature is corroborated by examples. The thesis also raises the question whether there is a need for a new Czech translation of *Commentaries*. Based on the collected evidence the question is answered in the affirmative. Last but not least the thesis strives to set right some misconceptions regarding the translations (e. g. the second and third releases of Ivan Bureš's translation are, indeed, *not* the same).

Keywords

Caesar, translations, comparison, analysis of translation

Obsah

1	Úvod	7
2	České překlady Zápisků o válce galské	9
3	Zacházení s reáliemi	14
3.1	Vojenské termíny	14
3.2	Vlastní jména.....	16
3.3	Čas	16
3.3.1	<i>Hora</i>	16
3.3.2	<i>Vigilia</i>	18
4	Překlad Ivana Bureše 1940.....	20
4.1	Významové nepřesnosti.....	22
4.2	Vysvětlivky zasazené do textu.....	26
4.3	Vysvětlivky (v závorce nebo pod čarou).....	28
4.4	Odkazy na dřívější události.....	29
4.5	Členění	30
4.6	Nadpisy.....	31
5	Překlad Ivana Bureše 1964.....	32
5.1	Zesilování výpovědi	33
5.2	Hovorové výrazy.....	36
5.3	Hodnotící výrazy.....	37
5.4	Zdrobněliny	38
5.5	Stylistické figury	39
5.5.1	Aliterace	39
5.5.2	Asonance	40
5.5.3	Elipsa	40
5.5.4	Eufemismus.....	41
5.5.5	Personifikace	42
5.5.6	Pleonasmus	42
5.5.7	Repetice.....	43
5.5.8	Další figury.....	43
5.6	Přechodníky.....	44
5.7	Dělení do vět	45
5.8	Index jmen.....	48
6	Překlad Ivana Bureše 1972.....	49

6.1	Infinitiv na -ti	50
6.2	Poznámky	50
6.3	Další odchylky	51
7	Překlad Jana Kalivody 1985	52
7.1	Potřeba nového překladu?	53
7.1.1	Vynechávky	54
7.1.2	Posun významu	59
7.1.3	Zjednodušování	70
7.1.4	Doplňování	73
7.1.5	Nešťastné formulace	75
7.1.6	Závěr	76
7.2	Struktura textu	76
7.3	Vysvětlivky v závorkách	78
8	Překlad Jana Kalivody 2009	78
8.1	Změny v předmluvě	79
8.2	Změny ve vlastním textu	79
8.2.1	Strojové počestění, překlady a drobné odchylky	79
8.2.2	Vysvětlivky budící dojem původního textu	79
8.2.3	Původní text budící dojem vysvětlivek	80
8.2.4	Splynutí kapitol a odstavců	80
8.2.5	Tvorba nových odstavců	80
8.3	Obrazová příloha	81
9	Překlad Jana Kalivody 2012	83
10	Závěr	84
11	Seznam použité literatury	85

1 Úvod

Na začátku této bakalářské práce je v samostatné kapitole předložen stručný přehled českých překladů *Zápisů o válce galské* od poloviny 19. století po současnost spolu s výtažky z dobových článků a recenzí. Hlavním náplní práce je analýza vybraných překladů Caesarových *Zápisů o válce galské*, které nejprve budou porovnány na zvolených vojenských a časových reáliích. Pro bližší posouzení byly vybrány překlady s rokem publikace 1940 a novějším. Jedná se tedy o překlad Ivana Bureše z roku 1940 (BUREŠ 40), druhou rukou výrazně revidovaný překlad Ivana Bureše z roku 1964 (BUREŠ 64), další ještě nepatrně víc revidovaný překlad Ivana Bureše z roku 1972 (BUREŠ 72) a překlad Jana Kalivody z roku 1985 (KALIVODA 85),¹ který byl znovu vydán roku 2009 (KALIVODA 09) a nakonec se kolem roku 2012 dočkal také elektronické verze (KALIVODA 12). Z řečeného vyplývá, že analýza BUREŠE 72, KALIVODY 09 a KALIVODY 12 bude mít ráz čistě srovnávací: BUREŠ 72 bude posouzen ve vztahu k jemu nejbližšímu BUREŠOVI 64, KALIVODA 09 a KALIVODA 12 ve vztahu ke KALIVODOVI 85.

V dalších kapitolách se práce snaží vyjevit podstatu každého posuzovaného překladu tím, že zachytí rysy, které překlad charakterizují a odlišují od ostatních. Tyto rysy jsou ilustrovány na příkladech většinou spolu s uvedením latinského originálu. Latinský text, pokud není uvedeno jinak, je citován podle teubnerského vydání z roku 1987² beze změny pravopisné konvence.³ Pro snazší orientaci bývají relevantní pasáže podtrženy. V případě nejasností ohledně předělu mezi paragrafy byla konzultována databáze Bibliotheca Teubneriana Latina (editio 3), která je součástí elektronického zdroje *Litterae ante portas* (LAP). Vzhledem ke všeobecně známé povaze Caesarova díla⁴ se tato práce zaměří na stylistickou stránku překladů, ale neopomine ani to, jak překladatelé nakládají s reáliemi originálu. Některé ukázky nepříliš vhodných překladů jsou doplněny o návrhy znění, které by věrněji odrážely latinský originál, ovšem tyto

¹ Běžně se lze setkat s rokem vydání 1986, ovšem práce se řídí tiráží, kde je uvedeno 1985.

² CAESAR, C. IVLIVS. HERING, WOLFGANG ed. *C. IVLII CAESARIS COMMENTARII RERVM GESTARVM: Vol. I BELLVM GALLICVM*. 1. Leipzig: B. G. Teubner, 1987. ISBN 3-322-00351-5.

³ To mimo jiné znamená, že věty (které neuvozují novou kapitolu nebo samy nejsou uvozeny vlastním jménem) začínají malým písmenem.

⁴ *Caesar seems always to have disciplined his own style. Its hallmarks, as all critics agree, were vigor (vis) and pared-down, fastidious use of language – purus sermo, castissimus sermo, elegantia.* (GRIFFIN, 2009, s. 144); *Finally there is (8) the “simple” style, the art of choice and clarity: Caesar’s famous elegantia (Hirt. BG 8 Praef. 4). It may appear to be an absence of adornment, but it is as carefully crafted as any Asiatic effusion [...], and was recognized as such [...]* (GRIFFIN, 2009, s. 164).

návrhy se týkají téměř výhradně překladu Jana Kalivody, neboť ostatní překlady užívají archaické vyjadřovací prostředky, tudíž snaha o jejich opravu nedává příliš smysl. Posouzení KALIVODY 85 je rázu výrazně kritického a zaměřuje se na obsahovou stránku překladu; jeho cílem je zjistit, jestli 34 let po jeho vydání existuje potřeba nového překladu. Vzhledem k časové náročnosti takového posouzení se pod drobnohledem ocitla pouze kniha první a sedmá.

Posuzované pasáže většinou zahrnují odkazy pro snadnou dohledatelnost. Teubnerské vydání originálu a BUREŠ 40 umožňují uvádět jednotlivé paragrafy, BUREŠ 64 a BUREŠ 72 alespoň kapitoly, což se jeví jako dostačující. Žádný KALIVODA paragrafy ani kapitoly nerozlišuje, tudíž je povětšinou citována přímo strana a řádek.⁵

⁵ Např.: KALIVODA 09, str. 33, ř. 2–3.

2 České překlady Zápisků o válce galské

Následuje stručný přehled českých překladů *Zápisků o válce galské*. Překlady, které vycházely v první polovině 20. století hlavně pro potřeby žáků středních škol, zastupuje překlad Jindřicha Wallenfelse vydaný roku 1941. Překlady jsou podle možností doplněny o úryvky a shrnutí dobových zpráv, recenzí nebo poznámek u pozdějších překladů.

CAESAR, G. Julius. *G. Julia Caesara paměti o válce galské*. Přel. MACHÁČEK, Simeon Karel. Praha: 1872.

Podle doslovu u BUREŠE 64 z pera Bořivoje Boreckého se o překlad Caesara *pokusil s malým úspěchem gymnasiální profesor František Šír. Teprve v r. 1872 se objevuje český překlad Zápisků o válce galské, vydaný z pozůstalosti dlouho již zemřelého, idejemi novohumanismu zaníceného Karla Šimona Macháčka.*⁶

CAESAR, C. Julius. *C. Julia Caesara Paměti o válce galské*. Přel. SLAVÍČEK, P. Praha: 1882.

CAESAR, Gajus Julius. *Gaja Julia Caesara Paměti o válce galské*. Přel. BREINDL, Alois. Praha: 1888.

Petr Hrubý v recenzi z roku 1890 uvádí, že překlad A. Breindla *je po větším díle doslovný; kde si překladatel volně počíná, snaží se vystihnouti originál. Proti požadavkům věrnosti nalézáme několik poklesků. [...] Požadavku jasnosti, pokud jsem mohl postřehnouti, vyhovuje překlad tento měrou dosti značnou; však i tu zřící by se měl překladatel některých libůstek, [...] Také vyznati musím, že překlad jest celkem plynným; avšak přece, čtete-li jej v jednom kuse, lecco nás zaráží a stále upomíná, že to překlad z cizí řeči, že to překlad z latiny. Po uvedení všech více či méně názorných příkladů recenzent hodnocení uzavírá s tím, že naskrze vzorným překlad tento není; má sice některé přednosti před překlady Macháčkovým a Slavíčkovým, však i leckteré chyby s nimi společné. Konečný úsudek můj zní, že to překlad dosti dobrý, že však vzbudí u laika o lahodnosti slohu Caesarova o málo příznivější úsudek než překlad Slavíčkův.*⁷

CAESAR, Gajus Julius. *Gaja Julia Caesara Zápisky o válce galské*. Přel. WALLENFELS, Jindřich a A. K. Praha: I. L. Kober, 1941, 62, 74, 48 s.⁸

⁶ BUREŠ 64, str. 259.

⁷ HRUBÝ, 1890.

⁸ Souborné vydání starších dílčích překladů: Kniha I.–III., Kniha IV.–VII. (sic), Kniha VII. Iniciály A. K. pravděpodobně patří A. (Antonínu) Kvapilovi, viz níže ediční poznámka u BUREŠE 72.

U BUREŠE 40 se v doslovu uvádí, že o překlady určené žákům škol (tzn. včetně zde uvedeného překladu J. Wallenfelse) se *veřejnost mimoškolní naprosto nezajímala a nezajímá pro jejich polatinštěnou češtinu, jež od četby odrazuje. A tak válečné spisy Césarovy zůstávají dodnes téměř neznámy.*⁹ Doslov u BUREŠE 64 dodává, že *řada dalších překladů si nekladla sebemenší cíle literární. Vycházely proto často anonymně nebo pod šifrou a vděčily za svůj vznik tomu, že byly oblíbenou nedovolenou pomůckou středoškolských studentů [...].*¹⁰ Ediční poznámka u BUREŠE 72 je vůči překladu J. Wallenfelse ještě vyhraněnější: *Pro úplnost uvádíme i novější, avšak bez ce nné překlady vybraných kapitol z díla o válce galské, jež měly sloužit žákům někdejších gymnasií (A. Kvapil, J. Wallenfels) [...].*¹¹

CAESAR, C. Iulius. *Paměti o válce galské*. Přel. BUREŠ, Ivan. Vyd. 1. Praha: J. Otto, spol. s. r. o., 1940.

Na úvod recenze BUREŠE 40 Čestmír Vránek vyzdvihuje skutečnost, že Ivan Bureš přeložil Caesarovy *Zápisky o válce galské* *pietně v úplném zachovaném znění bez vypuštění partií snad méně zajímavých nebo podle individuálního pojetí zbytečných [...].*¹² Recenze dále uvádí, že *v překladě samém se sešla tvořivá lehkost, stilistická pohotovost a obratnost Burešova [...]. I z tohoto českého převodu jsou patrné charakteristické znaky latinského originálu, a přitom je překlad plynulý a v duchu češtiny. [...] B. má i šťastný dar invenční při volbě vhodných výrazů a obrátů.* Recenzent tedy Burešův překlad vítá, neboť *díváme-li se na nový překlad jako na knihu pro čtenáře latiny neznalého, hledajícího osvěžení, poučení a myšlenkové obohacení, musíme B-ovi spravedlivě přiznati velmi mnoho poctivé vůle i úspěšné snahy, vynaložené k tomu, aby čtenáře upoutal a s Caesarem důvěrně seznámil.* Z hlediska filologické kritiky se však dle Čestmíra Vránka při srovnání překladu s originálem nelze zbavit dojmu, že *B. si vede leckde příliš a zbytečně volně, ba libovolně* a že leccos zůstává nepřeložené. Recenzent svá tvrzení dokládá na různých příkladech, z nichž mnohé převzala i tato práce.

⁹ BUREŠ 40, str. 255.

¹⁰ BUREŠ 64, str. 259.

¹¹ BUREŠ 72, str. 631.

¹² VRÁNEK, 1942.

Jiří Šubrt téměř o půl století později, konkrétně v roce 1989, mimo jiné uvádí, že BUREŠ 40 je poznamenán *posuny směrem ke knižnosti a archaičnosti*, což má z velké části na svědomí *přirozené jazykové zastarávání textu, vyvolané pohybem jazykové normy*.¹³

CAESAR, Gajus Julius. *Zápisky o válce galské*. Přel. BUREŠ, Ivan. Praha: SNKLU, 1964.

V dobové recenzi Antonín Hartmann uvádí, že BUREŠ 64 v novém překladu uplatnil *stylistickou pohotovost a obratnost, s níž se mu podařilo přetlumočit jasnost a výraznost Caesarova slohu*, ovšem téměř vzápětí dodává, že *překladatel zůstal také leccos dlužen neobyčejné čistotě, snadnosti a pravidelnosti jazyka [...]. S věcně referujícím a neosobním tónem Caesarova vypravování je někdy v rozporu úsilí překladatele o emocionální podání*.¹⁴ Obratem však A. Hartmann tento odlišný přístup schvaluje tvrzením, že *nelze namítat proti takovému doplňování, jímž se překlad stává srozumitelnějším a výraznějším: 1,22,2 dicit celý zděšený mu hlásí*. Vzrušenější sloh, který působí sugestivněji a oslabuje objektivnost autora, není dle A. Hartmanna *nedostatek překladu, nýbrž naopak jeho přednost, jíž překladatel dovedl svým způsobem vyvážit umělecké hodnoty Caesarova díla*.

Jiří Šubrt později úpravy v BUREŠOVI 64 shrnul tím, že je lze *kvalifikovat jako převážně retardační*. To znamená, že jsou *namířeny proti duchu originálu – narušování narativní plynulosti, sklon k afektaci a patosu, zvyšování textové redundance atd. Tyto změny ovšem nikterak nezvyšují přitažlivost překladu pro čtenáře*.¹⁵ Dále zastává názor, že u BUREŠE 64 se nejvíce uplatňuje segmentace latinské periody, což narušuje textovou kohezi, která dle recenzenta představuje zásadní vlastnost originálu.

CAESAR, Gaius Iulius. *O válce galské*. Přel. BUREŠ, Ivan. In: CAESAR, Gaius Iulius. *Válečné paměti*. Praha: Svoboda, 1972, s. 31–263. Antická knihovna, sv. 16.

Stručnou zprávu o *Válečných pamětech* obsahuje článek v ZKJF z roku 1974,¹⁶ který oceňuje především fakt, že se jedná o první (a zatím jediné) vydání kompletního *Corpusu Caesarianum*. BUREŠE 72 se týká jen informace o tom, že *proslulé Caesarovy*

¹³ ŠUBRT, 1989.

¹⁴ HARTMANN, 1966.

¹⁵ ŠUBRT, 1989.

¹⁶ FROLÍKOVÁ & STEHLÍKOVÁ, 1974.

Commentarii de bello Gallico vycházejí v časem prověřeném překladu Ivana Bureše už potřetí.¹⁷

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Přel. KALIVODA, Jan. Vyd. 4., v tomto překl. 1. Praha: Naše vojsko, 1985.

Jiří Šubrt ve zprávě, která na prvních patnácti kapitolách první knihy *Zápisů* porovnává určité jazykové jevy BUREŠE 40, BUREŠE 64 a KALIVODY 85, a to na základě některých markantních vlastností originálu, mimo jiné uvádí, že co se mezičasového faktoru týče, pak můžeme konstatovat, že všechny (překlady) zachovávají časové dimenze originálu a vyhýbají se aktualizačním i historizujícím posunům. Z hlediska mezikulturního faktoru můžeme u Kalivody pozorovat větší sklon k exotizaci a koloritu, tzn. snahu zachovávat reálie originálu.¹⁸ KALIVODA 85 dle Jiřího Šubrta posiluje textovou kohezi explicitním napojováním dalších větných celků. Charakteristickou vlastností latinského originálu je relativně vysoká míra syntaktické kondenzace, která vyplývá z možností latinského jazyka. KALIVODA 85 podle recenzenta přesto užívá kondenzační postup víckrát než dekonzenzací, čímž dosahuje větší sevřenosti. Nejčastějším typem kondenzátoru jsou u KALIVODY 85 ve shodě se stylistickými konvencemi současného jazyka hlavně nominální konstrukce. Jiří Šubrt dále v obecné rovině uvádí, že snad nejvýznamnějším stylistickým posunem, který patří k obecným znakům překladatelského jazyka, je růst explicitnosti textu. U KALIVODY 85 prý kromě úměrného růstu explicitnosti lze pozorovat i opačnou tendenci k posilování implicitnosti a ztrátu informace. Dle recenzenta je to způsobeno jednak častými kondenzacemi, jednak záměrným vypouštěním některých dle překladatele zřejmě nadbytečných informací. Na závěr Jiří Šubrt uvádí, že KALIVODA 85 je nejbližší funkčnímu naplnění stylového rozměru originálu, neboť jeho přeorganizování textu směřuje k posílení základních prvků poetiky originálu – kompaktnosti, plynulosti a narativnosti, k stylové neutralitě, k potlačení periferijních a anomálních jazykových jevů. Dle recenzenta je KALIVODA 85 zaměřen na čtenáře, který ho vnímá jako původní text.

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Přel. KALIVODA, Jan. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 978-80-206-1050-8.

¹⁷ To může vést k mylné domněnce, že se jedná o třetí totožné vydání.

¹⁸ ŠUBRT, 1889.

Recenze na druhé vydání překladu Jana Kalivody vyšla v časopise AVRIGA.¹⁹ Jan Burian se nejprve věnuje samotnému Caesarovi a vzpomene někdejší výsadní postavení Ivana Bureše, který *Caesarovu strohému vyjadřovacímu způsobu vtiskl v českém rouše nádech literárního výtvoru*. Dále uvádí, že během let vznikla potřeba *nového přetlumočení, věcně adekvátního originálu a odpovídajícího současnému stavu češtiny*. Jana Kalivodu představuje jako překladatele, který se *zčeštěním (třebaže) řeckého odborného textu s vojenskou tematikou mohl prokázat již před překladem Zápisků*. Recenzent uvádí, že Kalivodův překlad *Zápisků, vydávaný r. 2009, reprodukuje své znění z r. 1986* a uvádí údajnou Kalivodovu překladatelskou zásadu: *Přiblížit se po věcné stránce co nejtěsněji originálu, ale současně se vyhnout všemu, co by při zdůraznění této snahy mohlo vést ke zbytečnému odstupu mezi dnešním čtenářem a antickým autorem*. V zájmu co nejplynulejšího čtení Kalivoda *upouští od obvyklých a běžně užívaných výkladových poznámek a nezbytné věcné informace podává již vhodně formulovaným překladem, nebo je v případě nezbytnosti vkládá v co nejstručnější podobě přímo do textu*. Vážnější zájemce dle recenzenta postrádá jmenný rejstřík.

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské* [online]. Přel. KALIVODA, Jan. Praha: Naše vojsko, cca 2012 [cit. 2019-05-23]. ISBN 978-80-206-1050-8.

¹⁹ BURIAN, 2011.

3 Zacházení s reáliemi

Posuzování překladu reálií bude pracovat se dvěma metodami, konformní a adaptační, jak je popsal Jiří Pelán.²⁰ Při převodu kulturně vzdáleného literárního díla totiž 1) *buď položíme důraz na kulturní zakotvení překládaného textu [...] a budeme se snažit přimět čtenáře, aby ocenil původní – jemu více či méně cizí, popř. odcizený – estetický systém, (metoda konformní) 2) anebo se pokusíme adaptovat text pro čtenářovu aktuální hodnotovou hierarchii (metoda adaptační). Německý filozof Friedrich Schleiermacher ve své přednášce O různých metodách překládání z roku 1813 analyzoval tuto alternativu s mimořádnou jemností. Napsal: „Buď překladatel ponechá spisovatele pokud možno v klidu a přivádí čtenáře za ním, nebo nechá pokud možno v klidu čtenáře a přivádí za ním spisovatele.“* Jiří Pelán každé literární dílo považuje za *mnohavrstevný útvar*, a nepředpokládá za *scestné hledat určité dílčí kompromisy, tj. kombinovat obě metody v rámci jednoho překladu.*

3.1 Vojenské termíny

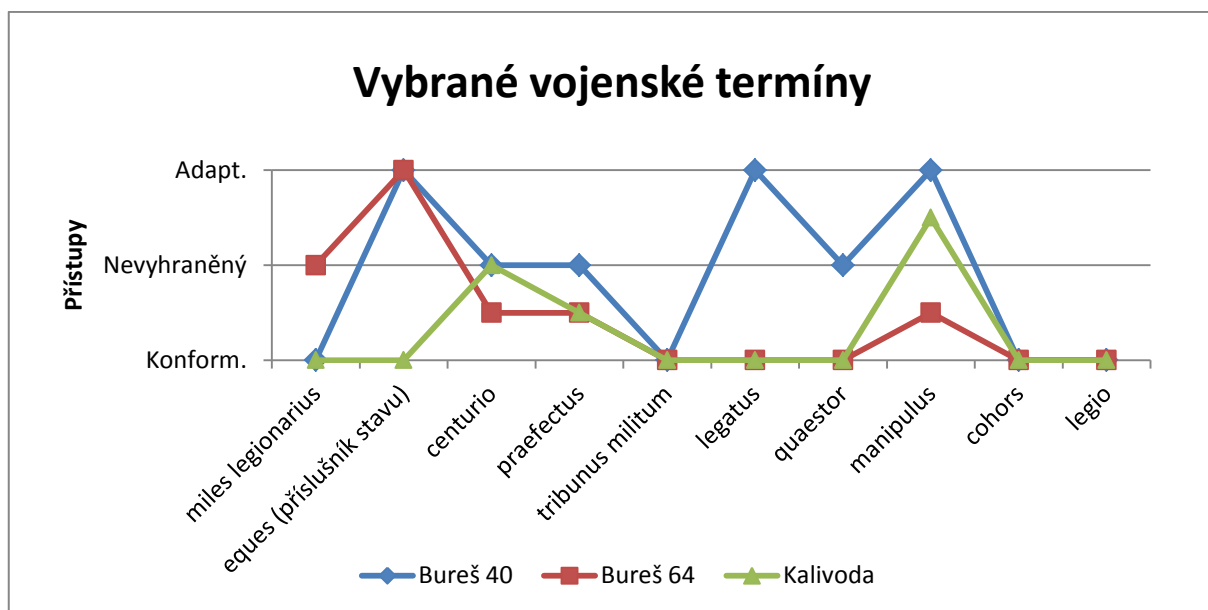
Vzhledem k tematickému zaměření knihy je vhodné posoudit podrobněji vybrané vojenské termíny.

Z tabulky 1 a obrázku 1 vyplývá, že nejbližší ke konformnímu překladu zvolených vojenských termínů má KALIVODA (sedm z deseti termínů překládal zcela systematicky konformně). Jediné termíny, které Kalivoda překládá méně konformně než některý jiný překlad, jsou *centurio* a *manipulus*. Adaptačnímu překladu je nejbližší BUREŠ 40 (zcela adaptační překlad zvolil u tří termínů, zcela konformní u čtyř). Tři termíny (*tribunus militum*, *cohors* a *legio*) jsou ve všech překladech shodně konformní, žádný termín není shodně adaptační.

²⁰ PELÁN, 1998.

Tabulka 1 – Překlady vybraných vojenských termínů

	<i>miles legionarius</i>	<i>eques</i> (příslušník stavu)	<i>centurio</i>	<i>praefectus</i>	<i>tribunus militum</i>
BUREŠ 40	legionář	rytíř	setník	prefekt / různé	vojenský tribun ²¹
BUREŠ 64, 72	legionář / voják legie ²²	rytíř	centurion ²³ / setník	prefekt / různé	vojenský tribun
KALIVODA	legionář	jezdec	setník	prefekt jízdy / různé	vojenský tribun
	<i>legatus</i>	<i>quaestor</i>	<i>manipulus</i>	<i>cohors</i>	<i>legio</i>
BUREŠ 40	generál	kvéstor / generál indendant	rota	kohorta	legie
BUREŠ 64, 72	legát	kvéstor	manipul / rota ²⁴	kohorta	legie
KALIVODA	legát	kvestor	různé	kohorta	legie

Obrázek 1

²¹ Adaptační vysvětlivka v závorce (*štábní důstojník*) doplněna u 1., 2., 6., 8., 13. a posledního 20. výskytu.

²² 1.–4. výskyt: legionář; 5.–7. výskyt: voják legie

²³ První tři výskyty překládá BUREŠ 64 jako centurion, ostatní jako setník.

²⁴ Poslední tři výskyty z pěti termínu *manipulus* překládá BUREŠ 64 konformně jako *manipul*.

3.2 Vlastní jména

Tabulka 2 srovnává vybraná frekventovaná, známá nebo zajímavá vlastní jména. Z tabulek je patrné, že BUREŠ 72 oproti BUREŠOVI 64 zřetelně posouvá zápis vlastních jmen blíže původnímu znění (zachování gemináty (Gallové), někde odstraňování českých délek (Iulius, Labienus, Vercingetorix)).²⁵ Délky ve vybraných vlastních jménech nikde neuvádí jen KALIVODA.

Tabulka 2 – Srovnání zacházení s vlastními jmény

	Gaius Iulius Caesar	Galli	Haedui	Helvetii
BUREŠ 40	Gájus Július César	Galové	Héduové	Helvéciové
BUREŠ 64	Gájus Július Caesar	Galové	Haeduové	Helvéciové
BUREŠ 72	Gaius Iulius Caesar	Gallové	Haeduové	Helvéciové
KALIVODA	Gaius Iulius Caesar	Galové	Haeduové	Helvetiové
	Titus Labienus	Quintus Tullius Cicero	Vercingetorix	
BUREŠ 40	Titus Labiénuš	Kvintus Tullius Ciceró	Vercingetorix, 2.p -ríga	
BUREŠ 64	Titus Labiénuš	Kvintus Tullius Ciceró	Vercingetorix	
BUREŠ 72	Titus Labienus	Quintus Tullius Cicero	Vercingetorix	
KALIVODA	Titus Labienus	Quintus Tullius Cicero	Vercingetorix	

3.3 Čas

Vzhledem ke zřetelně odlišnému systému římského a moderního nakládání s časem bude zajímavé sledovat překladatelské přístupy.

3.3.1 Hora

Římané dělili dobu od východu do západu slunce na dvanáct stejně dlouhých hodin (*horae*). Jejich počet zůstával během roku neměnný, proto jedna *hora* trvala jednu moderní hodinu prakticky jen během rovnodennosti. Vždy v poledne končila hodina šestá a začínala sedmá.²⁶

Z tabulky 3 a z obrázku 2 vyplývá, že ve třech překladech se setkáváme se čtyřmi přístupy, jak nakládat s římskými hodinami. První přístup zcela nesprávně pracuje s římskou hodinou jako s moderní hodinou. To je možné pozorovat u BUREŠE 40 až do 5.35.5 včetně. Druhý přístup římskou hodinu převádí na naši moderní. Problém je ten, že

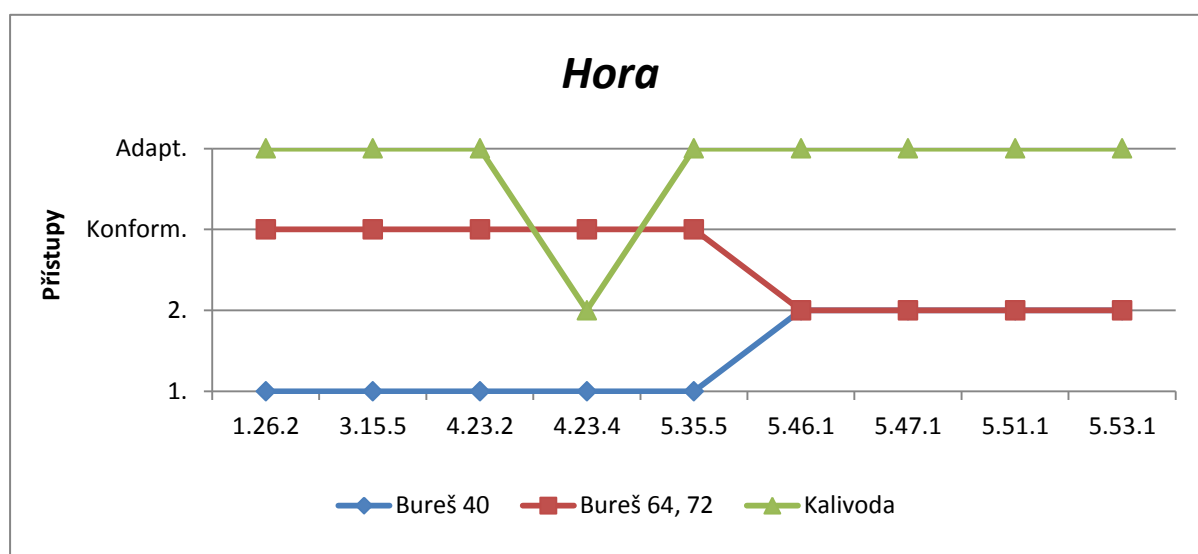
²⁵ V rozporu s tím je tvrzení z ediční poznámky BUREŠE 72: [...] ponecháváme i původní Burešovo označování délek, např. *Harúdové, Biturígové*.

²⁶ NAPOLEON III, 1866, str. 681.

římská hodina začíná během roku v různou dobu a různí se také její délka, přičemž k největšímu rozdílu oproti moderní hodině dochází během slunovratů. Třetí přístup, který zvolil BUREŠ 64 a 72, počítá v římských hodinách a označuje je jako hodiny denní. Tento konformní způsob je potřeba v předmluvě nebo při prvním výskytu vysvětlit. BUREŠ 64 žádný výklad nepodává, BUREŠ 72 ve vysvětlivce alespoň strohý,²⁷ oba ho však opustí v 5.46.1 a již se k němu nevrátí. Čtvrtý přístup je naproti tomu zcela adaptační a časové údaje uvádí orientačně.

Tabulka 3 – Římské hodiny v překladech

hora	1.26.2	3.15.5	4.23.2	4.23.4	
	<i>ab hora septima</i>	<i>ab hora quarta</i>	<i>hora quarta</i>	<i>ad horam nonam</i>	
BUREŠ 40	od sedmé hodiny ranní	od čtvrté hodiny ranní	o čtvrté hodině ráno	do devíti hodin	
BUREŠ 64, 72	od sedmé hodiny denní	od čtvrté hodiny denní	o čtvrté hodině denní	do hodiny deváté	
KALIVODA	od časného odpoledne	od poloviny dopoledne	před polednem	do tří hodin odpoledne	
hora	5.35.5	5.46.1	5.47.1	5.51.1	5.53.1
	<i>ad horam octavam</i>	<i>hora undecima</i>	<i>hora tertia</i>	<i>ante horam tertiam</i>	<i>post horam nonam</i>
BUREŠ 40	do osmé hodiny večerní	v pět hodin odpoledne	v devět hodin ráno	do devíti hodin dopoledne	ve tři hodiny odpoledne
BUREŠ 64, 72	do osmé hodiny denní	kolem páté odpoledne	v devět hodin ráno	do deváté hodiny dopolední	až po třetí odpoledne
KALIVODA	do odpoledních hodin	až k večeru	během příštího dopoledne	do poloviny dopoledne	brzy odpoledne

Obrázek 2

²⁷ Den se dělil na dvanáct stejných hodin počínaje od východu slunce až do jeho západu. (BUREŠ 72, str. 582).

3.3.2 *Vigilia*

Doba od západu do východu slunce se dělila na čtyři stejně dlouhé noční hlídky (*vigiliae*). Jedna *vigilia* trvala tři římské noční hodiny, které se během rovnodennosti rovnaly třem moderním hodinám. Třetí *vigilia* začínala vždy o půlnoci.²⁸ *Vigilia* jako označení nočního intervalu se v *Zápiscích o válce galské* objevuje celkem šestnáctkrát.

Z tabulky 4 a obrázku 3 je patrné, že konformní překlad volil nečastěji BUREŠ 64 (75 % případů), naopak převážně adaptační cestou se vydal KALIVODA.

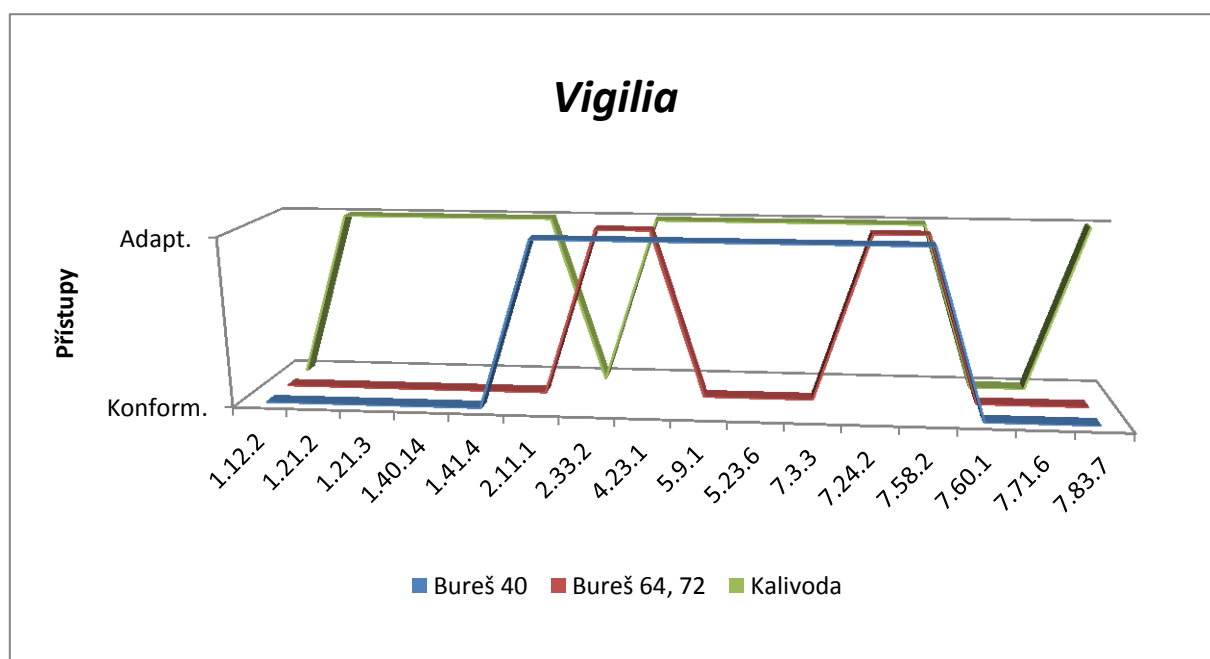
Tabulka 4 – Římské *vigilie* v překladech

<i>vigilia</i>	1.12.2	1.21.2	1.21.3	1.40.14
	<i>de tertia vigilia</i>	<i>de tertia vigilia</i>	<i>de quarta vigilia</i>	<i>de quarta vigilia</i>
BUREŠ 40	o třetí hlídce (po půlnoci)	o třetí noční hlídce (po půlnoci)	o čtvrté noční hlídce (před svítáním)	o čtvrté hlídce (před svítáním)
BUREŠ 64, 72	o třetí hlídce ²⁹	o třetí noční hlídce	o čtvrté noční hlídce	o čtvrté hlídce
KALIVODA	během třetí noční hlídky (<i>po půlnoci</i>)	po půlnoci	před úsvitem	před úsvitem
<i>vigilia</i>	1.41.4	2.11.1	2.33.2	4.23.1
	<i>de quarta vigilia</i>	<i>secunda vigilia</i>	<i>tertia vigilia</i>	<i>tertia fere vigilia</i>
BUREŠ 40	o čtvrté hlídce (před svítáním)	ještě před půlnocí	po půlnoci	téměř po půlnoci
BUREŠ 64, 72	o čtvrté hlídce	za druhé noční hlídky	po půlnoci	tak po půlnoci
KALIVODA	před úsvitem	před půlnocí	během třetí hlídky (<i>po půlnoci</i>)	po půlnoci
<i>vigilia</i>	5.9.1	5.23.6	7.3.3	7.24.2
	<i>de tertia vigilia</i>	<i>secunda vigilia</i>	<i>ante primam confectam vigiliam</i>	<i>ante tertiam vigiliam</i>
BUREŠ 40	po půlnoci	nedlouho před půlnocí	před západem slunce	chvilí před půlnocí
BUREŠ 64, 72	ještě o třetí hlídce	počátkem druhé hlídky	před skončením první noční hlídky	krátce před půlnocí
KALIVODA	po půlnoci	pozdě večer	před půlnocí	kolem půlnoci
<i>vigilia</i>	7.58.2	7.60.1	7.71.6	7.83.7
	<i>tertia vigilia</i>	<i>prima confecta vigilia</i>	<i>secunda vigilia</i>	<i>prima vigilia</i>
BUREŠ 40	po půlnoci	po skončení první hlídky (asi v devět hodin večer)	o druhé hlídce (před půlnocí)	o první hlídce (hned po západu slunce)
BUREŠ 64, 1972	po půlnoci	po první hlídce	o druhé hlídce	počátkem první noční hlídky
KALIVODA	po půlnoci	na konci první noční hlídky	během druhé noční hlídky	hned po setmění

²⁸ NAPOLEON III, 1866, str. 681.

²⁹ BUREŠ 72 u prvního výskytu uvádí v poznámce výklad: [...] *noční hlídky se střídaly od šesti hodin večer do šesti hodin ráno vždy po třech hodinách*; (BUREŠ 72, str. 582) Toto tvrzení však platí jen pro rovnodennost.

Z obrázku 3 vyplývá, že BUREŠ 1940 výraz *vigilia* začal překládat konformně, od 2.11.1 do 7.58.2 překládal adaptačně, poté znovu konformně. U všech konformních výskytů uvedl v závorce také adaptační variantu. BUREŠ 1964 zaměnil celkem čtyři konformní překlady z BUREŠE 40 za adaptační. KALIVODA ze šestnácti výskytů zvolil ve dvanácti případech adaptační překlad.

Obrázek 3

4 Překlad Ivana Bureše 1940

Překlad Ivana Bureše z roku 1940 (BUREŠ 40) je prvním ze tří vydání, které byly publikovány pod jeho jménem, ale zároveň jediným, které vyšlo ještě za jeho života.³⁰ Za Velké války a v meziválečném období vznikající překlady *Zápisů o válce galské* uspokojovaly především potřeby žáků a studentů, takže po dlouhé době se jednalo o první počin, který měl ambice také literární, viz doslov: *Překlad nechce nijak budit dojem knihy, vydávané jenom pro účely školní; naopak, třebaže byl pracován především pro ty, kdo jakkoli přišli někdy s latinským Césarem do styku, přece byl tvořen také pro ty čtenáře, kteří prošli jinými školami než středními, neboť čtenáři tito stejně jako oni čítají se zájmem válečné paměti proslulých vojevůdců.*³¹ Co se samotného překladu týče, BUREŠ 40 oplývá tvary zastaralými, užívaje v hojné míře přechodníků, infinitivů na *-ti* a knižních tvarů slovesa *být* (např. *jest*) a archaického tvaru spojky *protože* (*ježto*). Jest dlužno dodat, že přechodníky nejsou výsadou BUREŠE 40, ježto se, třebaže v menší míře, nachází i v dalších vydáních. Dalším charakteristickým rysem jsou odkazy na předchozí události. Právě pro potřeby tohoto odkazování je zachováno původní detailní členění textu, které rozlišuje knihy, kapitoly a paragrafy. BUREŠ 40 do textu doplnil nadpisy, které shrnují obsah děje větších celků. Na různých místech v závorkách podává bližší vysvětlení (tedy doplňuje informace nad rámec původního textu), která však nezřídka působí nadbytečným dojmem. Doplnky nenápadnějšího rázu, zasazené přímo do textu, občas vytvářejí pleonasmy a často podceňují čtenáře, jak bude doloženo později.

BUREŠ 40 kromě samotného překladu prvních sedmi knih *Zápisů* obsahuje také rozsáhlou předmluvu (str. 7–33), ve které je vylíčeno nejprve římské válečné umění Caesarovy doby včetně detailního popisu výzbroje a výstroje legionářů, organizace vojska, stavby tábora, způsobů boje a metod dobývání opevněných sídel. Následuje geograficko-etnografická pasáž o Gálii, Germánii a Británii a jejich obyvatelích. Předmluvu uzavírá shrnutí okolností vzniku *Zápisů* jako takových, které se na mnoha místech blíží téměř panegyriku viz: *Před našima očima pochodují obdivuhodné legie Césarovy, jeho věrná legie desátá, slyšíme jejich kroky dunět po půdě rozsáhlé Galie, vidíme stříbrné orly dvakráte postupovat přes mohutný most za Rýn do Germánie [...]. A zříme Césara, jak chladně věc rozmýšlí, jak bystře se rozhoduje [...]. Byl to vskutku veliký vojevůdce a znamenitý stratég širokého rozhledu, zkušený a jemný znatel lidských povah,*

³⁰ Ivan Bureš zemřel roku 1947.

³¹ BUREŠ 40, str. 256.

*jenž chladnou rozvahou, rozhodností, odvahou a včasnou laskavostí budí posvátný strach i úctu u nepřátel a pevně ovládá všechny své vojíny, kteří ho nejen slepě poslouchají, ale i oddaně ctí a milují, majíce k němu vždycky důvěru.*³²

Konec knihy zaujímá již vzpomenutý doslov, ve kterém autor mimo jiné uvádí svoji překladatelskou strategii: *Překlad je obsahově věrný, ale nikoliv doslovný právě pro odlišnost slohu českého od latinského, a snaží se zdůrazniti názornou věcnost a logickou jasnost originálu, jimiž nejvíce sloh Césarův upoutává čtenáře.*³³ Dle autora se totiž veřejnost o dosavadní překlady *Zápisků* vesměs nezajímá *pro jejich polatinštěnou češtinu, jež od četby odrazuje.*³⁴ Za doslovem se nachází *Index jmen*, který plní též funkci výkladového slovníku. Může být trochu s podivem, že v něm absentuje protagonista, tj. Caesar. Za *Indexem jmen* je detailní obsah.

Knihy je doprovázena obrazovým materiálem: zejména v předmluvě lze najít několik perokreseb, v samotném textu se potom jedná hlavně o mapky důležitých vojenských střetnutí, jejichž měřítko se pohybuje v rozpětí od 1 : 30 000 (*Dobývání Avárika, Dobývání Alesie*) až po 1 : 400 000 (*Porážka venetského loďstva*). Z perokreseb lze informační hodnotou přisoudit zejména schématu římského tábora³⁵ a mostu přes Rýn.³⁶ Na samém konci knihy se nachází rozkládací mapka s vyznačenými trasami Caesarových tažení.

Pro ilustraci odlišností od původního znění nebo typických jazykových jevů budou nyní následovat příklady napříč celými *Zápisíky*, častokrát zároveň s řešením užitým ve druhém Burešově vydání z roku 1964 (BUREŠ 64), případně s řešením zvoleným v dalších překladech, pokud k tomu bude zvláštní důvod. Příklady jsou rozděleny podle kategorií, do kterých spadají. Následující pasáž dokumentuje několik různých charakteristických rysů u BUREŠE 40, jako jsou zachovávání souvětné struktury originálu, velká hustota odkazů, přítomný přechodník, archaická spojka *ježto* a infinitiv na *-ti*.

6.29.1 *Caesar postquam per Ubios exploratores comperit Suebos sese in silvas recepisse, inopiam frumenti veritus, quod, ut supra demonstravimus, minime omnes*

³² BUREŠ 40, str. 32.

³³ BUREŠ 40, str. 256.

³⁴ BUREŠ 40, str. 255.

³⁵ BUREŠ 40, str. 18.

³⁶ BUREŠ 40, str. 121.

Germani agri culturae student, constituit non progredi longius.

BUREŠ 40: Jakmile se César dozvěděl od ubijských vyzvědačů, že se Suébové uchýlili do lesů (IV, 19, 2; VI, 10, 1), boje se nedostatku obilí, ježto, jak už jsem poznamenal (VI, 22, 1), Germáni se pramálo starají o rolnictví, rozhodl se, že nebude postupovati s vojskem dále.

4.1 Významové nepřesnosti

BUREŠ 40 se vyznačuje značným počtem významových nepřesností vzhledem k původnímu znění.

V pasáži 1.20.2 (viz níže) Díviciákův bratr Dumnorix užívá své moci a síly ke zmenšení Díviciákova vlivu a téměř k jeho záhubě, nikoli ke zmenšení *svého* vlivu a téměř ke *své* záhubě. BUREŠ 64 tento významový lapsus opravil.

1.20.2 [...] *quibus opibus ac nervis non solum ad minuendam gratiam, sed paene ad perniciem suam uteretur;*

BUREŠ 40: Je to prý pro Díviciáka hrozné, že jeho bratr užívá nynější své moci a síly nejen k zmenšení svého vlivu, ale téměř ke své záhubě, [...]

BUREŠ 64: nynějších svých bohatých prostředků a moci používá k tomu, aby nejen oslabil jeho — Díviciákův — vliv a vážnost, nýbrž i jeho samého aby bezmála zahubil.

Ani následující pasáž nedává v překladu BUREŠ 40 příliš smysl. *Suo* rozumí se *remoto equo suo*, tzn. nepojí se s *conspectu*. BUREŠ 64 tuto významovou chybu odstranil, ale ještě ZVÝRAZNIL roztržení souvětí, čímž z něj vypustil většinu napětí.

1.25.1 *Caesar primum suo, deinde omnium ex conspectu remotis equis, ut aequato omnium periculo spem fugae tolleret, cohortatus suos proelium commisit.*

BUREŠ 40: César dal odvésti všechny koně nejprve ze svého dohledu, potom z dohledu všech vojáků, aby jim vzal naději na útěk tím, že nebezpečí všech bude stejné; potom řečí povzbudil vojíny a svedl bitvu.

BUREŠ 64: Caesar dal z dohledu odvést nejprv svého koně, pak všechny koně celého svého doprovodu, aby nebezpečí vyrovnal pro všechny a vzal jim tak naději na útěk. Pak vojáky povzbudil a dal se do bitvy.

V další pasáži BUREŠ 40 uvádí, že Helvetiové se začali stahovat na pahorek, který pak zčistajasna obsadili Římané, aby ho vzápětí měli v držení opět Helvetiové. Ablativem absolutním *capto monte et succedentibus nostris* se však rozumí *cum Helvetii montem caperent et nostri eos succederent*. BUREŠ 64 tento významový nedostatek napravil.

1.25.5 (=Helvetii) *tandem vulneribus defessi et pedem referre et, quod mons suberat circiter mille passuum, eo se recipere coeperunt. capto monte et succedentibus nostris [...]. et id conspicati Helvetii, qui in montem sese receperant*
BUREŠ 40: Konečně ranami zemdlení počali jednak ustupovati, jednak utíkati na horu, asi jen míli vzdálenou. Když naši obsadili horu a za Helvécií postupovali [...]. To když spatřili Helvéciové, kteří se už uchýlili na vrchol hory [...]
BUREŠ 64: A konečně zcela vyčerpáni ranami začali krok za krokem couvat a stahovat se na blízký kopec, vzdálený od nich jen asi míli. Obsadili jej a naši postupovali hned za nimi. [...] Jak to zhlédli Helvéciové, kteří se už předtím stáhli na kopec [...]

Další pasáž obsahuje nepřesný překlad výrazu *supplicio adficere* – popravit. BUREŠ 64 užívá barvitě lexikum, kterému je nutno přiznat jistý půvab, avšak překlad vzdaluje od věcné střízlivosti originálu.

1.27.4 [...] *sive timore perterriti, ne armis traditis supplicio adficerentur [...]*
BUREŠ 40: [...] buď ze strachu, aby po odevzdání zbraní nebyli zajati [...]
BUREŠ 64: [...] buďto předěšeni, že budou porubáni, až vydají zbraně [...]

V následující pasáži se objevuje repetice pro zesílení výpovědi. BUREŠ 40 hovoří o připravenosti Caesara, o které se však původní znění nezmiňuje.

1.48 [...] *ut, si vellet Ariovistus proelio contendere, ei potestas non deesset*.
BUREŠ 40: [...] aby byl připraven pro ten případ, jestliže by se chtěl Ariovistus v bitvě utkati.
BUREŠ 64: [...] aby měl Ariovistus dost a dost příležitostí, jestliže by se chtěl utkat v bitvě.

V další pasáži BUREŠ 40 svévolně přisuzuje Caesarovi negativní povahový rys. Podmětem v původním znění je *fortuna*.

1.53.6 [...] *neque eius calamitate de tanta voluptate et gratulatione quicquam fortuna deminuerat.*

BUREŠ 40: Jeho nešťastný osud nijak nezmenšil Césarovu radost a jásot nad vítězstvím.

BUREŠ 64: [...] a že Štěstěna ani v nejmenším nezkalila mu tak rozjásanou radost z vítězství, neboť nedopustila, co příteli hrozilo nejhoršího.

V následující pasáži Atuatukové u BUREŠE 40 ostřili balvany místo klád. U BUREŠE 64 je tento omyl napraven.

2.29.3 *tum magni ponderis saxa et praecutas trabes in muro conlocabant.*

BUREŠ 40: [...] potom nakladli na zed' velmi těžké zaostřené balvany.

BUREŠ 64: Na té nyní umíst'ovali ještě těžké balvany a klády zředu zašpičatělé.

V další pasáži BUREŠ 40 považoval *domestici* za podmět pro *praeparaverant*, jedná se však o přívlastek rozvíjející *belli*. BUREŠ 64 omyl napravil.

5.9.4 [...] *se in silvas abdiderunt, locum nacti egregie et natura et opere munitum, quem domestici belli, ut videbatur, causa iam ante praeparaverant;*

BUREŠ 40: [...] ukryli se v lesích, vybrašše si místo, opevněné i přirozenou polohou i umělým ohrazením, které připravili domácí lidé, jak se zdálo, už předtím k účelům válečným, [...]

BUREŠ 64: [...] ukryli se v lesích, dostihnuvše místa znamenitě opevněného od přírody i rukou lidskou, které měli patrně již dříve připraveno pro boj s nepřítelem domácím.

Následující pasáž obsahuje u BUREŠE 40 chybný údaj ohledně vzdálenosti řeky Temže od pobřeží. BUREŠ 64 opravil.

5.11.8 [...] *quod appellatur Tamesis, a mari circiter milia passuum LXXX.*

BUREŠ 40: [...] nazývaná Tamesis (Temže), ve vzdálenosti asi osmi set mil.

BUREŠ 64: [...] vzdálená od moře asi osmdesát mil.

V následující pasáži BUREŠ 40 zaměnil určení místa za určení času. BUREŠ 64 opravil.

6.4.5 *eodem Carnutes legatos obsidesque mittunt [...]*

BUREŠ 40: V témže čase i Karnutové (V, 25, 1–4) pošlou k Césarovi vyslance a

rukojmí [...]

BUREŠ 64: Také Karnutové tam pošlou poselstvo a rukojmí [...]

V další pasáži se hovoří o nemožnosti domoci se práva. Ve srovnání s BUREŠEM 40 je BUREŠ 64 přesnější, KALIVODA 85 navíc i srozumitelný.

6.13.7 [...] *neque his petentibus ius redditur* [...]

BUREŠ 40: [...] i když se domáhají práva, ani nedosáhnou zpět práva občanského [...]

BUREŠ 64: Domáhá-li se takový u soudu práva, nevydá soud nález [...]

KALIVODA 85: [...] pokud žalují, nedostává se jim spravedlnosti [...]

V následující pasáži Vercingetorix používá jako donucovací prostředek tvrdé tresty, nikoli pouze trest smrti jako u BUREŠE 40. Mohou vůbec být Vercingetorigovy hrdelní tresty jiné než přísné?

7.4.9 [...] *magnitudine supplicii dubitantes cogit*.

BUREŠ 40: [...] váhavé donucuje, hroze jim trestem smrti.

BUREŠ 64: Váhavce pohání přísnými hrdelními tresty.

V další pasáži došlo u BUREŠE 40 k nivelizaci. BUREŠ 64 je obsahově věrnější.

7.5.5 [...] *ut, si flumen transissent, una ex parte ipsi, altera Arverni se circumsisterent*.

BUREŠ 40: [...] zaskočiti je se dvou stran spolu s Arverny, až by přešli řeku.

BUREŠ 64: [...] zaskočit je, přejdou-li řeku, z jedné strany Biturígové sami, z druhé Arvernové.

V následující pasáži zaměnil BUREŠ 40 podmět věty hlavní: místo Římanů se jedná o Galy. BUREŠ 64 opravil.

7.82.1 *Dum longius a munitione aberant Galli, plus multitudine telorum proficiebant*.

BUREŠ 40: Pokud pomocná vojska Galů byla dále od našeho opevnění, naši více pořídili deštěm střel;

BUREŠ 64: Pokud byli Galové trochu dále od našeho opevnění, pořád ještě měli větší úspěch přívalem svých střel.

V další pasáži BUREŠ 40 uvádí, že Caesarovi vojáci vymrštili oštěpy, avšak v původním znění je pouze odložili (tzn. na zem) a bojovali meči. Situace však není tak jasná, jak se na první pohled může zdát, neboť se jedná o edičně problematickou pasáž: dvě nejnovější teubnerská vydání v různocnění uvádějí *emissis* v rukopise beta,³⁷ třebaže SEEL zároveň odkazuje na podobnou větu v *Catilinově spiknutí* historika Sallustia.³⁸ Německé komentované vydání z r. 1961 se zcela kloní k *emissis* a v kritickém dodatku uvádí, že neexistoval žádný důvod, proč tuto účinnou a Římanům důvěrně známou zbraň nepoužít.³⁹

7.88.1 *nostrī omissis pilis gladiis rem gerunt.*

BUREŠ 40: Naši vymrštili oštěpy a dali se zblízka do boje s mečem v ruce.

BUREŠ 64: Naši kopí vůbec ani nepouživše bojují hned mečem muž proti muži.

KALIVODA 85: Naši nechali oštěpy ležet a dali se do díla meči.

4.2 Vysvětlivky zasazené do textu

U BUREŠE 40 se nachází mnoho vysvětlivek přímo zasazených do textu. V následující pasáži se nachází nadbytečná vysvětlivka, protože vysvětluje známý fakt. BUREŠ 64 jí proto po zásluze dává vale.

1.28.3 [...] *ipsos oppida, quos incenderant, restituere iussit.*

BUREŠ 40: Helvéciům pak rozkázal, aby si znova postavili městečka a vesnice, které zapálili před stěhováním.

BUREŠ 64: Helvéciům samým poručil, aby znovu vystavěli hrazená sídliště a vsi, jež vypálili.

V další pasáži BUREŠ 40 konkretizuje *transeundi* (přecházení bažiny), doplňuje vysvětlení (*bažinou*) a konkretizuje *in armis* (se zbraní v ruce).⁴⁰ BUREŠ 64 užívá nevhodného lexika při překladu *impeditos* (zabaveného) a explicitně uvádí efekt, který mělo na nepřítele přecházení řeky (a bezbranného).

2.9.1 *nostrī autem, si ab illis initium transeundi fieret, ut impeditos adgrederentur, paratī in armis erant.*

³⁷ HERRING, 1987 str. 146; SEEL, 1961, str. 276.

³⁸ Sal. Cat. 60.2: *pila omittunt, gladiis res geritur.*

³⁹ CAESAR, Gaius Iulius. *C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico: Zweiter Band*. Erklärt von KRANER, Friedrich und DITTENBERGER, Wilhelm. Berlin: Weidmann, 1961, str. 653.

⁴⁰ *There were four elements to the Roman soldier's equipment: (1) clothing and weapons (arma);* (ROTH, 1999, str. 72).

BUREŠ 40: [...] naši však stáli se zbraní v ruce v pohotovosti, až nepřítel dá se do přecházení bažiny, aby jej, bažinou zdržovaného, napadli.

BUREŠ 64: Naši však stáli hotovi k boji, aby napadli nepřítele, přechodem zabaveného a bezbranného, když by začal přecházet první.

V další pasáži se nachází příklad vysvětlivky zasazené přímo do textu, která vytváří pleonasmus, tedy nadbytečnost při vyjádření jednoho pojmu. Tuto definici uvádí Panhuis.⁴¹ U BUREŠE 64 vysvětlivka pozbyla pachtě, protože nebudí dojem nové informace. Čtenáře nepodceňuje jen KALIVODA 85, ovšem z překladů BUREŠE 64 a KALIVODY 85 lze, na rozdíl od původního znění, nabýt dojmu, že území Germánů se omezuje striktně na oblast podél řeky.

2.3.4 [...] *Germanosque, qui cis Rhenum incolant* [...]

BUREŠ 40: Germáni, bydlící před Rýnem na levém jeho břehu [...]

BUREŠ 64: Germáni, usazení na belgickém – levém – břehu rýnském [...]

KALIVODA 85: Germáni, kteří žijí na levém břehu Rýna [...]

návrh na opravu: Germáni, kteří žijí na této straně Rýna [...]

V další pasáži BUREŠ 40 vkládá přímo do textu dvě poznámky. BUREŠ 64 druhou z nich odstranil, ale připojil jinou.

5.9.7 *at militest legionis septimae testudine facta et aggere ad munitiones adiecto locum ceperunt* [...]

BUREŠ 40: Ale vojáci sedmé legie, učinivše ze štítů želví kryt a nahodivše násep ze země a z kamení až k hradbě [...]

BUREŠ 64: Ale vojáci sedmé legie si vytvořili ze štítů želví kryt, jím chránění vyházeli násep až po záseky, zmocnili se hradiště [...]

V následující pasáži se nachází příklad nadbytečné vysvětlivky. BUREŠ 64 ji odstranil, ale závěr pasáže posunul do emotivnější roviny.

5.44.8 *avertit hic casus vaginam et gladium educere conanti dextram moratur manum* [...]

BUREŠ 40: Tento náraz posunul pochvu s mečem dozadu a zdrží Pulónovu pravici, nemohoucí jílec meče na pravém boku hned najíti a meč vytasiti [...]

⁴¹ PANHUIS, 2014, str. 256.

BUREŠ 64: Tento náraz posune pochvu s mečem dozadu a zdrží tak Pullónovu pravici v pokusech vytrhnout meč z pochvy.

návrh na opravu: Tento náraz posunul pochvu dozadu a to ho zdrželo, aby pravici tasil meč.

Další pasáž obsahuje u BUREŠE 40 vysvětlivku, kterou převzal také BUREŠ 64.

7.48.3 [...] *more Gallico passum capillum* [...]

BUREŠ 40: [...] s rozpuštěnými vlasy na znamení zoufalství po mravu galském [...]

BUREŠ 64: [...]po galském zvyku s rozpuštěnými vlasy na znamení zoufalství [...]

4.3 Vysvětlivky (v závorce nebo pod čarou)

Vysvětlivky, které signalizují zásah, se u BUREŠE 40 nachází buď v závorce, nebo pod čarou. Jejich přínos je často diskutabilní.

V následující pasáži BUREŠ 40 vysvětlivkou v závorce doplnil, o jaký bok se jednalo. BUREŠ 64 vysvětlivku zakomponoval přímo do textu, a ještě ji doplnil o další informaci.

1.25.6 [...] *ex itinere nostros latere aperto adgressi* [...]

BUREŠ 40: [...] udeřili ihned z pochodu našim do nekrytého (pravého) boku [...]

BUREŠ 64: [...] udeřili rovnou z pochodového útvaru našim do pravého, štítem nechráněného boku [...]

Polovina první knihy se týkala války s Helvécii, druhá polovina války s Ariovistem. Kdo by si toho nevšiml, tomu je určena vysvětlivka na konci první knihy, jak dokládá následující pasáž.

1.54.2 *Caesar una aestate duobus maximis bellis confectis* [...]

BUREŠ 40: César v jediném létě dokončiv šťastně dvě převeliké války (s Helvécii a s Ariovistem) [...]

V další pasáži je nejprve příklad vysvětlivky v závorce, která čtenáři ozřejmuje situaci, a vzápětí druhé, která čtenáře zřetelně podceňuje, neboť je zřejmé, že druhou stranou je míněno pravé křídlo. BUREŠ 64 první vysvětlivku odstranil a druhou naopak učinil součástí textu, aniž tento zásah signalizoval.

2.21.1 [...] *ad legionem decimam devenit.*

BUREŠ 40: [...] a dostal se k desáté legii (stojící na kraji levého křídla).

BUREŠ 64: A dostal se přitom k desáté legii.

2.21.4 [...] *atque in alteram partem [...] profectus [...]*

BUREŠ 40: Když pak také na druhé straně (na pravém křídle) [...]

BUREŠ 64: Odebrav se pak na pravé křídlo [...]

V následující pasáži je další příklad zbytečné vysvětlivky.

7.20.1 [...] *sine imperio tantas copias reliquisset [...]*

BUREŠ 40: [...] tak veliké sbory zanechal bez velení (neustanoviv svého zástupce) [...]

Další pasáž obsahuje dvě vysvětlivky. Zvláště druhá uvedená pro čtenáře nepředstavuje velký přínos.

7.45.10 [...] *et ab dextra parte alio ascensu eodem tempore Haeduos mittit.*

BUREŠ 40: [...] současně posílá Héduy od pravé strany (od jv., kde byl hlavní tábor římský) jinou cestou vzhůru proti galskému táboru (ale hlavní útok byl od jihu).

Následující pasáž u BUREŠE 40 uvádí příklad vysvětlivky pod čarou, která vzhledem ke svému charakteru rozšiřuje potenciální cílovou skupinu čtenářů o žáky prvního stupně základních škol.

7.45.1 *Hac re cognita Caesar mittit conplures equitum turmas eodem.*

BUREŠ 40: Když poznal César tento stav věcí, poslal k tomu pahorku*) o půlnoci několik čet jezdců [...]

*) César se chystá k útoku na pahorek jen na oko, aby je mohl překvapiti útokem na jejich tábor jižně pod městem.

4.4 Odkazy na dřívější události

Jedním z charakteristických rysů u BUREŠE 40 je vkládání odkazů na dřívější události (např. šestá kniha o 26 stranách obsahuje 77 odkazů, sedmá kniha o 62 stranách dokonce 190⁴²).

⁴² Například (V, 53, 4; V, 56, 1–2) (BUREŠ 40, str. 193) se počítá jako dva odkazy, protože jeden odkazuje na paragraf 5.53.4, druhý na paragrafy 5.56.1–2.

Následující pasáž obsahuje první nazpět mířící odkaz, který vzpomíná událost, jež se odehrála o devět (!) řádků dříve.

1.7.6 BUREŠ 40: [...] budou-li něco chtít, ať se k němu vrátí asi třináctého dubna.

1.8.3 BUREŠ 40: Jakmile nastal den, který byl poselstvu určil (L 7, 6) [...]

V následující pasáži se neodkazuje na správný text, neboť v L 3, 3 se o Dumnorigovi nehovoří (teprve v I, 3, 5). L 18, stejně jako L 20 odpovídají, ale to stejné by šlo říct také o I, 19, tzn. správně by mělo být (I, 3, 5; I, 18–20).

5.6.1 BUREŠ 40: Spolu s ostatními byl tam Dumnorix Hédujský, o němž už dříve bylo vypravováno (L 3, 3; I, 18; I, 20) [...]

V další pasáži se nacházejí příklady poměrně zbytečných odkazů na nedávné události.

5.29.2 BUREŠ 40: ostatně on že myslí, že César už odešel do severní Itálie (V, 24, 8), jinak by se nebyli rozhodli Karnutové zabít Tasgecia (V, 25, 1–3) [...]

7.16.2 BUREŠ 40: [...] co se děje před Avárikem (VII, 13, 3) [...]

V následující pasáži se nachází příklad odkazu, kterým BUREŠ 40 dohledává přesné umístění vzpomínaného jevu.

7.17.1 [...] *quae intermissa a flumine et a paludibus editum, ut supra diximus, angustum habebat*, [...]

BUREŠ 40: [...] která, jsouc řekou a bažinou neobklíčena, ponechávala úzký přístup, jak už jsem připomenul (VII, 15, 5);

V další pasáži se nachází příklad odkazu vykazujícího vysokou míru užitečnosti, protože se vrací šest knih nazpátek.

7.18.1 BUREŠ 40: [...] s jezdci a lehce ozbrojenými pěšáky, kteří byli zvyklí bojovat mezi jezdci (L 48, 5–7) [...]

4.5 Členění

Detailní členění na knihy, kapitoly a paragrafy usnadňuje vyhledávání, jehož rychlost však zároveň poněkud limituje fakt, že v záhlaví stránek chybí údaj o knize, takže čtenář ví přesně, v jakém paragrafu které kapitoly se nachází, ale ne v rámci které

knihy. Počty paragrafů a jejich začátky se úplně neshodují s HERINGEM. Např. v 1.6 chybí u BUREŠE 40 označení druhého paragrafu, 1.42.4 začíná o dvě věty dříve, tedy od *dies conloquio dictus est* místo *Ariovistus postulavit*. 2.2.6 BUREŠ 40 vynechává, i když by měl začínat od *re frumentaria provisa*. Kapitulu 3.12 dělí HERING na pět paragrafů, BUREŠ 40 na tři, kapitolu 3.13 na devět, BUREŠ 40 na sedm, kapitolu 5.28 na šest, BUREŠ 40 na pět a tak dále.

4.6 **Nadpisy**

Všechny knihy BUREŠ 40 dělí pomocí dvouúrovňové struktury nadpisů na menší části. Nadpisy shrnují průběh nebo i předjímají výsledek budoucích událostí. Tak například nadpis před kapitolou 7.79 „*César odrazí útok jezdeckva pomocných vojsk.*“ oznamuje čtenáři, že dojde k útoku jezdeckva, který ale Caesar odrazí. Tento překladatelský záměr může být motivován ohleduplností vůči srdečně slabším čtenářům. Podobnou překladatelskou strategii použil Douglas Adams v pětidílné trilogii *Stopařův průvodce Galaxií*.⁴³

Následují příklady nadpisů u BUREŠE 40, které předesílají budoucí události: „*César rozmnoží vojsko.*“, „*Hrdinný výpad obležených.*“, „*César přitrhne před Gergovii.*“, „*Svízelný ústup Římanů.*“, „*Zrádci vyplení a zapálí Noviodúnnum.*“

Následují příklady nadpisů u BUREŠE 40, které předesílají i *výsledek* budoucích událostí: „*Porážka Helvéciů.*“, „*Césarova řeč uklidní vojsko.*“, „*Porážka Belgů nad Axonou.*“, „*Porážka a smrt Sabínova a Kottova.*“, „*César osvobodí Ciceróna.*“, „*Marný útok Galů zvenčí i z města.*“

⁴³ *Stres a nervové vypětí jsou dnes vážným sociálním problémem ve všech částech Galaxie, a proto, aby se tato situace ještě nezhoršovala, budou jistá fakta odhalena předem. [...] Aby však byla přece jen poněkud zachována atmosféra tajemství, nedozvíte se v této chvíli, či nadloktí bude zhmožděno. Tato skutečnost se může bez nebezpečí stát předmětem dramatického napětí, protože je naprosto bezvýznamná.* ADAMS, Douglas. *Stopařův průvodce Galaxií*. Přel. HOLLANOVÁ, Jana a KOUBOVÁ, Jana. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1513-0, str. 80.

5 Překlad Ivana Bureše 1964

Překlad Ivana Bureše z roku 1964 (BUREŠ 64) se od prvního vydání z roku 1940 výrazně liší, neboť dle údaje v tiráži prošel revizí Karla Finka. To se projevuje hned na několika úrovních. BUREŠ 64 často zesiluje výpověď, čímž se vzdaluje od Caesarova nezaujatého stylu; mezi použité intenzifikátory patří například *hezký*, častým jevem jsou vykřičníky. Do překladu také ve značné míře pronikla hovorová mluva a hodnotící výrazy, které text dále vzdalují střízlivé věcnosti originálu. Již v předcházející kapitole se ovšem ukázalo, že BUREŠ 64 napravil mnoho významových nepřesností BUREŠE 40. Z textu samotného i z indexu jmen zmizely odkazy, charakteristický prvek staršího překladu. Došlo k odstranění všech archaických spojek *ježto* a téměř všech archaických tvarů slovesa *být* (např. *jest*). Co se přechodníků týče, BUREŠ 64 mnohé odstranil, ale také vytvořil nové, takže ve výsledku tento překlad jako celek působí stále poněkud archaicky.

Místo předmluvy má kniha zcela nový doslov o 17 stranách, v němž se Bořivoj Borecký zaobírá krizí římské republiky a Caesarem jako člověkem, státníkem a literátem. Doslov uzavírá pojednání o překladech *Zápisů o válce galské* do češtiny. Za doslovem u BUREŠE 64 následují poznámky, které na dvou stranách přibližují celkem 27 jevů, vždy včetně knihy, kapitoly a paragrafu, ke kterým se vážou. S tím se však pojí i dvě nepříjemnosti: v překladu samém nejsou poznámky žádným způsobem (např. hvězdičkou) inzerovány a rozpaky budí také odkazování na paragraf, když přitom text rozlišuje pouze knihy a kapitoly. Index jmen, zde *JMENNÝ REJSTŘÍK S VYSVĚTLIVKAMI*, vychází z BUREŠE 40, ale obsahuje méně hesel a kratší výklady.⁴⁴

Co se obrazové přílohy týče, na frontispisu se nově nachází černobílá fotografie Caesarovy busty z Vatikánských muzeí. BUREŠ 64 obsahuje pouze některé perokresby z BUREŠE 40, jsou však vesměs kvalitněji reprodukovány (týká se hlavně balisty na str. 265). Schéma římského tábora doznalo dalších detailů a nových popisků, z nichž však jeden obestírá tajemství: tam, kde se původně nacházeli *zkušení dobrovolníci*, jsou nyní *přesloužilci nové výzvy jezdců i pěší* (sic). Podobně záhadný je i důvod, proč se schéma římského tábora nachází na str. 165, přímo uprostřed proslulé zoologické vsuvky. Nových popisků se dočkaly také mapky. Z nich zmizelo explicitně vyjádřené měřítko, což je vzhledem k tomu, že došlo ke změně jejich tiskové velikosti, dobře. Co však z nich

⁴⁴ Výraznou výjimkou je rozsáhlé heslo „Galie“.

nezmizelo (a mělo), to jsou odkazy BUREŠE 40. Kupříkladu na mapce *Dobývání Gergovie* (str. 196) čteme: *1 legie hlava 45.5*. Problém je v tom, že BUREŠ 64 (jak už bylo zmíněno) text dělí jenom na knihy a kapitoly, takže v kapitole 45 žádnou hlavu (paragraf) 5 nenajdeme. V seznamu map mylně figuruje perokresba *Galské zdi*. Poměrně citelně chybí celková mapka Galie.

BUREŠ 64 ovšem svým vzrušeným stylem představuje mezi českými překlady Caesara jedinečný a zajímavý úkaz, podobně jako *The Battle for Gaul* vyprávěný v první osobě mezi překlady anglickými.⁴⁵

5.1 Zesilování výpovědi

BUREŠ 64 je charakteristický tím, že zesiluje výpovědi, čímž se vzdaluje Caesarovu nevzrušenému stylu. V následujících pasážích se vyskytují příklady zesílené výpovědi.

1.11.4 [...] *non facile ab oppidis vim hostium prohibere.*

BUREŠ 64: [...] ne zrovna snadno ještě odrážejí dravý nápor nepřátel.

BUREŠ 40: [...] a že jenom nesnadno brání svá městečka proti násilí nepřátel.

1.13.6 [...] *quam dolo contenderent aut insidiis niterentur.*

BUREŠ 64: [...] než aby zápasili lstí nebo dokonce spoléhali na nástrahy.

BUREŠ 40: [...] než aby na lest a nástrahy spoléhali.

1.16.6 [...] *multo etiam gravius, quod sit destitutus, queritur.*

BUREŠ 64: Mnohem ještě trpčeji pak si stěžuje, že byl zrádně nechán na holičkách.

BUREŠ 40: pak si ještě s větší trpkostí stěžuje, že ho nechali na holičkách.

1.22.2 [...] *dicit [...]*

BUREŠ 64: [...] celý zděšený mu hlásí [...]

BUREŠ 40: [...] hlásí [...]

1.42.2 [...] *quod antea petenti denegasset [...]*

BUREŠ 64: [...] co mu předtím naprosto odmítl [...]

BUREŠ 40: [...] kterou předešle odepřel [...]

Další pasáž obsahuje stylisticky nevhodný intenzifikátor a hovorovou mluvu.

⁴⁵ CAESAR, Julius. Transl. WISEMAN Anne & WISEMAN Timothy Peter. *The battle for Gaul*. London: D. R. Godine, 1980. ISBN 978-0701125042.

2.11.4 [...] *multa milia passuum prosecuti magnam multitudinem eorum fugientium conciderunt* [...]

BUREŠ 64: Pronásledovali je hezkých pár mil a pobili jich na útěku značné množství.

BUREŠ 40: [...] mnoho mil [...]

Další pasáž obsahuje další příklad intenzifikátoru. BUREŠ 40 se mýlí v důvodu pro shánění materiálu: dřevěné kůly na hradbu si totiž legionáři v Caesarově vojsku obvykle nosili s sebou.⁴⁶

2.20.1 [...] *ab opere revocandi milites, qui paulo longius aggeris petendi causa processerant* [...]

BUREŠ 64: [...] přivolat zpět do tábora ty, kteří šli hezky daleko shánět stavivo na násep [...]

BUREŠ 40: [...] zavolati zpátky ty, kteří poněkud dále zašli pro dříví na táborovou hradbu [...]

V další pasáži se nachází příklad intenzifikace výpovědi pomocí vykřičníku.

2.25.1 [...] *rem esse in angusto vidit neque ullum esse subsidium, quod summitti posset:*

BUREŠ 64: Caesar vidí: Zle je! A zálohy vůbec není, abys ji mohl poslat na pomoc.

BUREŠ 40: [...] bylo zle. Tu César, když neměl zálohy, aby ji poslal na pomoc [...]

Následující pasáž obsahuje příklad expresivnější výpovědi BUREŠE 64. BUREŠ 40 podává berli pomalejšímu čtenáři, aby udržel krok.

3.18.5 [...] *ad castra iri oportere.*

BUREŠ 64: Vzhůru tedy na tábor!

BUREŠ 40: [...] a že se musí jít na Sabínův tábor.

Další pasáž zahrnuje zesílenou výpověď užitím lexika z tematicky odlišného rejstříku.

⁴⁶ In addition to these tools, the Romans brought with them pila muralia. These were rectangular double-pointed stakes used in entrenching. They varied in length from 1.5 to 2.0 meters and probably weighed around 2.45 kg. each. (ROTH, 1999, str. 74).

5.7.7 *si vim faciat neque pareat, interfici iubet [...]*

BUREŠ 64: Bude-li se vzpouzet násilím a neposlechne vyzvání, budiž utracen.

BUREŠ 40: Jestliže by se násilím vzpouzel a neuposlechl, rozkázal, aby ho zabili,
[...]

V následující pasáži se nachází zesílená výpověď BUREŠE 64.

5.33.1 *Tum demum Titurius, ut qui nihil ante providisset [...]*

BUREŠ 64: Teď teprve Titurius, jenž se dříve zhola o nic nestaral [...]

BUREŠ 40: Tehdy teprve generál Sabínus, ježto neučinil žádná předběžná opatření
[...]

V další pasáži výpověď zesílil již BUREŠ 40, ovšem ne v takové míře jako BUREŠ 64.

5.33.2 [...] *profectionis auctor non fuisset [...]*

BUREŠ 64: [...] zrazoval proto od něho [...]

BUREŠ 40: [...] neschvaloval odchod z tábora [...]

V další pasáži následuje příklad zabarvené a zesílené výpovědi. U BUREŠE 64 je nezřetelná pasáž „*již [...] jen*“, jejíž význam lze chápat jako: „už teď a tady, ale pouze na chvíli“.

6.35.8 *'quid vos' inquit 'hanc miseram ac tenuem sectamini praedam, quibus licet iam esse fortunatissimos?*

BUREŠ 64: „Cože vy se honíte tady za takovou bídnou a hubenou kořistí, když můžete již tu chvíli jen se topit v hojnosti a bohatství?

BUREŠ 40: „Proč pak se vy sháníte tady po ubohé a chudičké kořisti, když můžete brzy bohatstvím přímo oplývati?

Následují další příklady zesílených výpovědí u BUREŠE 64, ve druhém případě i proti původnímu znění.

6.36.1 [...] *neque ulla de reditu eius fama adferebatur [...]*

BUREŠ 64: [...] o tom, že by se už vracel, nebylo nejmenšího slechu.

BUREŠ 40: [...] nebylo ani slechu, že by se už vracel [...]

7.14.10 [...] *quae sit necesse accidere victis.*

BUREŠ 64: Osud, jehož tíže neuniknou, dají-li se porazit.

BUREŠ 40: [...] což ovšem nutně se děje všem přemoženým.

7.62.4 *cum primi ordines hostium transfixi pilis concidissent*

BUREŠ 64: padly sice první řady nepřátelské zprobodány hozenými kopími

BUREŠ 40: ačkoliv první řady nepřátel padly pod střelbou jejich kopí

5.2 **Hovorové výrazy**

BUREŠ 64 užívá v hojné míře hovorové a lidové výrazy.

2.21.1 *Caesar [...] decucurrit [...]*

BUREŠ 64: Caesar [...] odkvapil doleji [...]

BUREŠ 40: César [...] seběhl doleji [...]

2.24.3 [...] *aliique aliam in partem perterriti ferebantur.*

BUREŠ 64: Poděšeno rozbíhalo se tu všechno, každý jinam.

BUREŠ 40: [...] ti se všichni hnali zděšeně každý jinam

2.32.1 [...] *priusquam murum aries attigisset [...]*

BUREŠ 64: [...] nežli beran buchne do zdi.

BUREŠ 40: [...] dříve než se bořící beran dotkne hradeb.

2.33.5 *reliqui in oppidum reieci sunt.*

BUREŠ 64: Co zůstalo naživu, bylo vrženo zpátky do hradiště.

BUREŠ 40: Ostatní byli zahnáni zpátky do města.

3.17.4 *magnaque praeterea multitudo undique ex Gallia perditorum hominum latronumque convenerat [...]*

BUREŠ 64: Krom toho se tam slezly ze všech koutů Galie celé houfy ničemů a zlotřilců;

BUREŠ 40: Mimoto odevšad z celé Galie sešlo se veliké množství chátřů a lupičů, [...]

4.15.2 [...] *reliqui se in flumen praecipitaverunt atque ibi timore, lassitudine, vi fluminis oppressi perierunt.*

BUREŠ 64: Co zbylo, v překotném chvatu vrhalo se do řeky a hynulo v ní zmáháno

strachem, vyčerpáním, dravým proudem.

BUREŠ 40: [...] zbylí se vrhli střemhlav do řeky a tam zahynuli, jsouce utýráni strachem, únavou a prudkostí řeky.

5.6.4 [...] *principes Galliae sollicitare, sevocare singulos hortarique coepit, uti in continenti remanerent; metu territare:*

BUREŠ 64: [...] počal popouzet galské předáky, brát si je jednotlivě stranou a mluvit do nich, ať zůstanou na pevnině. A strachů jim naháněl!

BUREŠ 40: [...] počal pobuřovati náčelníky galské, volal je k sobě jednotlivě a vybízel je, aby zůstali na pevnině. Zastrásoval je řečí, že [...]

5.19.2 [...] *et cum equitatus noster liberius praedandi vastandique causa se in agros effundere, [...]*

BUREŠ 64: A kdykoli si naše jízda vyrazila do kraje, aby si hezky nevázaně zadrancovala a poplenila, [...]

BUREŠ 40: Kdykoliv si naše jezdeckvo vyjíždělo směleji do polí za kořistí a pleněním, [...]

5.31.1 *Consurgitur ex consilio;*

BUREŠ 64: Všechno vstává, je po poradě.

BUREŠ 40: Všichni vstávají, je po poradě.

5.46.1 [...] *hora undecima [...]*

BUREŠ 64: [...] kolem páté odpoledne [...]

BUREŠ 40: [...]v pět hodin odpoledne [...]

5.3 **Hodnotící výrazy**

Následují pasáže s doplněnými hodnotícími výrazy.

1.53.2 [...] *aut navibus inventis [...]*

BUREŠ 64: [...] na člunech, pokud na ně šťastně padli.

BUREŠ 40: [...] po člunech.

V další pasáži *bellis confectis* rozumí se zdrárně, nikoli šťastně.

1.54.2 *Caesar una aestate duobus maximis bellis confectis* [...]

BUREŠ 64: Dokončiv šťastně v jediném létě dvě veliké války [...]

BUREŠ 40: César v jediném létě dokončiv šťastně dvě převeliké války [...]

2.35.1 *his rebus gestis omni Gallia pacata* [...]

BUREŠ 64: Těmito úspěchy, jimiž byla uklidněna celá Galie [...]

BUREŠ 40: Po těchto událostech, když celá Galie byla uklidněna [...]

5.8.1 *His rebus gestis* [...]

BUREŠ 64: Dumnorix byl vyřízen.

BUREŠ 40: Když César věc s Dumnorígem skončil, [...]

5.18.1 *Caesar cognito consilio eorum* [...]

BUREŠ 64: Caesar dobře rozpoznal, co nepřítel zamýšlí [...]

BUREŠ 40: Poznav tento úmysl nepřátel [...]

7.85.1 *Caesar idoneum locum nactus* [...]

BUREŠ 64: Caesar padnuv šťastně na příhodné místo [...]

BUREŠ 40: Caesar se dostane na příhodné místo [...]

5.4 Zdrobněliny

Následující pasáže obsahují příklady zdrobnělin, které mají oporu v původním znění. BUREŠ 40 se zde užití deminutiv zdržel.

2.8.3 [...] *paululum ex planitie editus* [...]

BUREŠ 64: [...] zdvíhal se z planiny jen maloučko [...]

BUREŠ 40: [...] jen trochu se z planiny zvedal [...]

3.21.1 [...] *adulescentulo duce* [...]

BUREŠ 64: [...] pod mladičkým vůdcem [...]

BUREŠ 40: [...] pod mladým vůdcem [...]

Následují pasáže se zdrobnělinami, které v původním znění oporu nemají.

4.13.3 [...] *quibus ad consilia capienda nihil spatii dandum existimabat.*

BUREŠ 64: A tak soudil, že nesmí nepříteli ponechat k osnování nových úskoků ani chvilčku.

BUREŠ 40: [...] a tak soudil, že nepříteli nesmí popřáti ani chvilky k rozmyšlení nových záměrů.

5.20.1 *Mandubracius adulescens* [...]

BUREŠ 64: [...] mladičký Mandubracius [...]

BUREŠ 40: [...] mladý Mandubracius [...]

7.37.3 [...] *qua traducta locum consistendi Romanis in Gallia non fore.*

BUREŠ 64: Přejde-li ten do tábora odboje, nebude prý pro Římany v Galii místečka, kde se pevně uchytit.

BUREŠ 40: [...] přejde-li i ona do tábora odboje, že Římané nebudou míti v Galii místečka, kde by pevně stanuli.

7.39.3 [...] *pravis adulescentium consiliis* [...]

BUREŠ 64: [...] pro zvrácené plány mladíčků [...]

BUREŠ 40: [...] pro zvrácené záměry mladíčků [...]

7.42.1 *nullum sibi ad cognoscendum spatium relinquunt.*

BUREŠ 64: [...] chvilečku však nevěnují, aby se přesvědčili, jak se věci vskutku mají.

BUREŠ 40: [...] ani chvilky si nedají, aby se přesvědčili, je-li to pravda.

5.5 *Stylistické figury*

U BUREŠE 64 lze najít nezanedbatelné množství stylistických figur, které (s důležitou výjimkou eufemismů) v původním znění ve většině případů nemají oporu a které zesilují výpověď. Je ovšem možné, že některé stylistické figury mohly vzniknout nezáměrně.

5.5.1 Aliterace

Následující pasáže obsahují příklady aliterace, tedy opakování jedné nebo více hlásek, většinou konsonantů, na počátku po sobě jdoucích nebo blízkých slov v textu. Tuto definici uvádí Panhuis.⁴⁷ Intenzivnější výpovědi, typické pro BUREŠE 64, bylo ve druhé ukázce dosaženo rovněž pomocí repetice (*nezdrží* [...] *nezdrží*), ve čtvrté ukázce vzestupnou gradací (*vojáků – vítězů*).

5.29.1 *Contra ea Titurius* [...] *clamitabat* [...]

BUREŠ 64: Naopak se Titurius všecek vzkypěv rozkřikoval [...]

⁴⁷ PANHUIS, 2014, str. 245.

BUREŠ 40: Proti těmto důvodům hlasitě namítal generál Kvintus Titurius Sabínus [...]

6.35.7 *non hos palus – in bello latrociniisque natos –, non silvae moratur.*

BUREŠ 64: Vyrostli ve válce a na loupežných výpravách a nezdrží je bažiny, nezdrží hvozdy.

BUREŠ 40: Je, zrozené ve válčení a zbojnictví, nezadrží ani lesy ani bažiny.

7.17.3 [...] *p. R. maiestate et superioribus victoriis indigna.*

BUREŠ 64: [...] jež by bylo nedůstojno vysostné vznešenosti národa římského a dřívějších vítězství.

BUREŠ 40: [...] které by bylo nedůstojné vznešenosti národa římského a dřívějších vítězů.

7.61.2 [...] *equitibus Romanis administrantibus* [...]

Bureš 64: [...] za řízení rytířů římských [...]

Bureš 40: [...] za dohledu rytířů římských [...]

7.62.8 [...] *neque nostrorum militum victorum impetum sustinere potuerunt.*

BUREŠ 64: Nemohli však odolat útoku našich vojáků – vítězů.

BUREŠ 40: [...] ale nemohli odolati útoku našich vítězných legií.

5.5.2 Asonance

Další pasáž obsahuje příklad asonance, tedy opakování vokálů nebo konsonantů ve slabikách nebo slovech, která po sobě následují. Tuto definici uvádí Panhuis.⁴⁸

3.13.9 [...] *quarum rerum omnium nostris navibus casus erant extimescendi.*

BUREŠ 64: Naše lodi naopak, musils trnout strachy, každou chvíli že stihne nějaká taková pohroma.

BUREŠ 40: [...] kdežto naše lodi se musily báti všech takových nehod.

5.5.3 Elipsa

V dalších pasážích se objevují elipsy, tedy vypuštění jednoho nebo více slov, které jsou ve struktuře věty nezbytné, ale lze je snadno doplnit. Tuto definici uvádí Panhuis.⁴⁹ Nezkrácené podoby by zněly: [...] byly vylomeny [...], [...] je nutno držet [...], [...] a nebylo ani zdání [...].

⁴⁸ PANHUIS, 2014, str. 246.

⁴⁹ PANHUIS, 2014, str. 247.

2.33.6 *postridie eius diei refractis portis, cum iam defenderet nemo [...]*

BUREŠ 64: Nazítří vylomeny brány — nebylo již obránců.

BUREŠ 40: Příštího dne naši vylomili brány, aniž jim kdo odporoval;

5.7.3 [...] *uti in officio Dumnorigem contineret [...]*

BUREŠ 64: [...] že Dumnoríga nutno držet v mezích [...]

BUREŠ 40: [...] aby Dumnoríga udržel v poslušnosti [...]

7.62.4 [...] *tamen acerrime reliqui resistebant nec dabat suspicionem fugae quisquam.*

BUREŠ 64: [...] ostatní však přesto kladli odpor velmi tvrdšíjny a ani zdání, že by někdo chtěl utíkat.

BUREŠ 40: [...] přece zbylí kladli velmi tvrdšíjny odpor a budili domnění, že vůbec nepomýšlejí na útěk.

5.5.4 Eufemismus

V další pasáži BUREŠ 64 zachoval eufemismus z původního znění. BUREŠ 40 text nivelizoval.

1.6.2 [...] *qui nuper pacati erant [...]*

BUREŠ 64: [...] kteří byli přivedeni k pokoji teprve nedávno [...]

BUREŠ 40: [...] kteří nedávno byli podrobeni [...]

Následuje pasáž se zachovaným eufemismem. BUREŠ 40 staví Caesara do role pečující matky, která se na nějakou dobu musí vzdálit od svých dětí.

4.37.1 *Morini, quos Caesar in Britanniam proficiscens pacatos reliquerat [...]*

BUREŠ 64: Morinové, které Caesar vydává se do Británie zanechával uklidněné [...]

BUREŠ 40: Morinové, které César, odplouvaje do Británie, opustil uklidněné [...]

Další pasáž obsahuje eufemismus a jeho okamžitého popření skrze vysvětlující poučku.

1.28.1 [...] *in hostium numero habuit [...]*

BUREŠ 64: [...] naložil jako s nepřáteli – byli porubáni.

BUREŠ 40: [...] naložil s nimi jako s nepřáteli (dal je porubati).

5.5.5 Personifikace

V dalších pasážích se u BUREŠE 64 vyskytují příklady personifikací.

6.34.6 [...] locus ipse erat praesidio barbaris [...]

BUREŠ 64: [...] pak zase sám kraj chránil barbary [...]

BUREŠ 40: [...] pak zase sama krajina byla barbarům na ochranu [...]

7.62.9 *sic cum suis fugientibus permixti, quos non silvae montesque texerunt, ab equitatu sunt interfecti.*

BUREŠ 64: Tak tedy strženi v zmatený dav prchajících krajanů byli našimi jezdci pobiti, pokud jich neukryly lesy a kopce.

BUREŠ 40: A tak byvše strženi prchajícím davem, byli naší jízdou pobiti všichni až na ty, kteří se ukryli v lesích a horách.

5.5.6 Pleonasmus

Další pasáže obsahují příklady pleonasmu.

1.10.1 *Caesari renuntia[n]tur* [...]

BUREŠ 64: Caesarovi je služebně hlášeno [...]

BUREŠ 40: Césarovi se znova oznamuje [...]

1.11.5 [...] *fuga se ad Caesarem recipiunt* [...]

BUREŠ 64: [...] úprkem se utíkají k Caesarovi o pomoc [...]

BUREŠ 40: [...] utíkají se o pomoc k Césarovi [...]

1.14.6 *cum ea ita sint* [...]

BUREŠ 64: Přes to však přese všechno [...]

BUREŠ 40: Ačkoliv se věci takto mají [...]

1.40.12 [...] *avaritiam esse convictam.*

BUREŠ 64: [...] a dokázána mu hrabivá lakota.

BUREŠ 40: [...] dokázána lakota [...]

6.34.6 *si continere ad signa manipulos vellet, ut instituta ratio et consuetudo exercitus Romani postulabat,* [...]

BUREŠ 64: Chtěl-li naopak udržet čtyř pohromadě a pod prapory, jak to vyžadoval ustálený už, obvyklý způsob a řád římského vojska, [...]

BUREŠ 40: [...] jestliže by byl chtěl roty udržeti pohromadě pod odznaky, jak toho vyžadovala ustálená a obvyklá taktika vojska římského [...]

5.5.7 Repetice

V následujících pasážích se objevují příklady repetice pro zesílení výpovědi.

1.48 [...] *ut, si vellet Ariovistus proelio contendere, ei potestas non deesset.*

BUREŠ 64: [...] aby měl Ariovistus dost a dost příležitostí, jestliže by se chtěl utkat v bitvě.

BUREŠ 40: [...] aby byl připraven pro ten případ, jestliže by se chtěl Ariovistus v bitvě utkat.

5.6.6 *haec a compluribus ad Caesarem deferebantur.*

BUREŠ 64: O tom o všem tajně podávali Caesarovi zprávy mnozí a mnozí.

BUREŠ 40: Tuto událost se César dozvěděl od svých hostinných přátel.

5.19.2 [...] *omnes viis notis semitisque essedarios ex silvis emittebat* [...]

BUREŠ 64: [...] pouštěl na ni z lesů, kde znali každou cestu, každou stezku, své bojovníky na vozech [...]

BUREŠ 40: [...] vysílal na ně z lesů po všech cestách a stezkách bojovníky na vozích, [...]

5.5.8 Další figury

V následujícím úryvku BUREŠ 64 zachoval z původního znění hendiadys, tedy vyjádření jednoho pojmu dvěma souřadně spojenými slovy. Tuto definici uvádí Panhuis.

⁵⁰ BUREŠ 40 nahradil hendiadys za jeden zesílený výraz.

5.27.7 [...] *monere, orare Titurium* [...]

BUREŠ 64: [...] vyzývá prý, snažně prosí Tituria [...]

BUREŠ 40: [...] a že důtklivě žádá generála Tituria Sabína [...]

Následuje příklad inverze. Nutno podotknout, že tento jev se častěji vyskytuje u BUREŠE 40.

2.4.1 [...] *quid in bello possent* [...]

BUREŠ 64: [...] jaká je jejich síla válečná [...]

BUREŠ 40: [...] jaká jest jejich válečná síla [...]

⁵⁰ PANHUIS, 2014, str. 259.

Další pasáž obsahuje oxymóron, tedy nečekané spojení dvou termínů protichůdného smyslu. Tuto definici uvádí Panhuis.⁵¹

7.58.2 [...] *silentio e castris tertia vigilia egressus* [...]

BUREŠ 64: [...] vytrhne po půlnoci tiše z tábora [...]

BUREŠ 40: [...] tiše po půlnoci vytáhne z tábora [...]

Následuje pasáž s paronomázií, slovní hříčkou založenou na umístění slov podobných formou, ale odlišných významem v textu blízko sebe. Tuto definici uvádí Panhuis.⁵² Paronomázie byla převzata již z BUREŠE 40.

7.63.3 *nacti obsides* [...]

BUREŠ 64: Majíce v rukou rukojmí [...]

BUREŠ 40: Majíce v rukou rukojmí [...]

5.6 Přechodníky

BUREŠ 64 se od BUREŠE 40 liší nižším počtem přechodníků, avšak rozdíl není příliš veliký, protože BUREŠ 64 sice některé přechodníky odstraňuje, ale na jiných místech zase sám vkládá nové. Ve zkoumaných pasážích (1.–10. kapitola 1.–7. knihy) se u BUREŠE 40 nachází celkem 79 přechodníků, u BUREŠE 64 celkem 67 přechodníků. Extrapolací na celé *Zápisky* bychom se dopočítali zhruba 393 přechodníků u BUREŠE 40 a 333 u BUREŠE 64.⁵³ Následuje vybraný vzorek nově doplněných přechodníků u BUREŠE 64.

1.22

BUREŠ 64: [...]sami si život berouce [...]

BUREŠ 40: [...] nebo se usmrcují [...]

1.44

BUREŠ 64: [...] zasahující mu v jeho právo [...]

BUREŠ 40: [...] ježto mu prý saháme na jeho právo [...]

3.25

BUREŠ 64: A tu naši jezdci, objevše nepřátelský tábor, [...]

BUREŠ 40: Vtom však naši jezdci, kteří objeli nepřátelský tábor, [...]

⁵¹ PANHUIS, 2014, str. 255.

⁵² PANHUIS, 2014, str. 255.

⁵³ Nalezený počet přechodníků (79 a 67) vydělen počtem zkoumaných kapitol (tj. 70) a vynásoben celkovým počtem kapitol (tj. 348).

4.29

BUREŠ 64: [...] bouře působila škody na nákladních lodích, jež byly upoutány na kotvách, zmítajíc jimi a bijíc jednou o druhou.

BUREŠ 40: [...] bouře porouchávala nákladní lodi, které byly připoutány ke kotvám [...]

5.26

BUREŠ 64: Naši se rychle chopili zbraně, osadili val a vypustivše z jedné strany hispánskou jízdu podrželi v jezdecké bitvě vrch [...]

BUREŠ 40: Když se naši rychle chopili zbraní a na hradby vyběhli a hispánskými jezdci, z jedné strany vyslanými, zatlačili nepřátele v jízdní bitvě [...]

7.87

BUREŠ 64: Přivodiv tu v bitvě obrat pro nás k lepšímu a odrazil nepřítele [...]

BUREŠ 40: Když zlepšil vývoj bitvy v náš prospěch a odrazil nepřítele [...]

5.7 Dělení do vět

BUREŠ 64 na mnoha místech rozděluje souvětí na zbytečně drobné celky. Nejprve hypotaktické souvětí přemění na parataktické a to následně rozparceluje.

1.52.6 *cum hostium acies a sinistro cornu pulsa in fugam coniecta esset, a dextro cornu vehementer multitudine suorum nostram aciem premebant.*

BUREŠ 64: Na levém svém křídle byl nepřátelský šik poražen a obrácen na útěk. Ale na pravém mocně tísnil naše přesilou.

BUREŠ 40: Ačkoliv nepřátelský šik byl na svém levém křídle poražen a na útěk zahánán, přece nepřítel na pravém křídle mocně tísnil naše přesilou.

3.14.1 *Compluribus expugnatis oppidis Caesar ubi intellexit frustra tantum laborem sumi [...]*

BUREŠ 64: Caesar dobyl sice už několika takových hrazených sídlišť. Ale shledal, že k ničemu nevede dávat si takovou práci [...]

BUREŠ 40: Když César už dobyl s pevniny více městeček a nahlédl, že zbytečně podniká takovou námahu [...]

2.11.1 [...] *cum sibi quisque primum itineris locum peteret et domum pervenire properaret, fecerunt, ut consimilis fugae profectio videretur. hac re statim Caesar*

per speculatores cognita insidias veritus, quod, qua de causa discederent, nondum perspexerat, exercitum equitatumque castris continuit.

BUREŠ 64: Každý chtěl být na pochodu první a spěchal, už aby byl doma. A tak se jejich odchod docela podobal útěku. Caesar se o tom sice hned dověděl od zvěďů. Ale obával se nástrah, protože pořád ještě nechápal dost dobře, proč vlastně odcházejí. I držel pěší vojsko i jezdeckvo v táboře.

BUREŠ 40: [...] ježto pak každý chtěl býti na pochodu první a každý co nejvíce pospíchal domů, podobalo se jejich tažení útěku. César se o tom ihned dozvěděl od zvěďů a obával se nástrah, ježto dosud nerozpoznal, proč se rozcházejí, a proto pěší vojsko i jezdeckvo zadržel v táboře.

7.26.1 Omnia experti Galli, quod res nulla successerat, postero die consilium ceperunt ex oppido profugere hortante et iubente Vercingetorige.

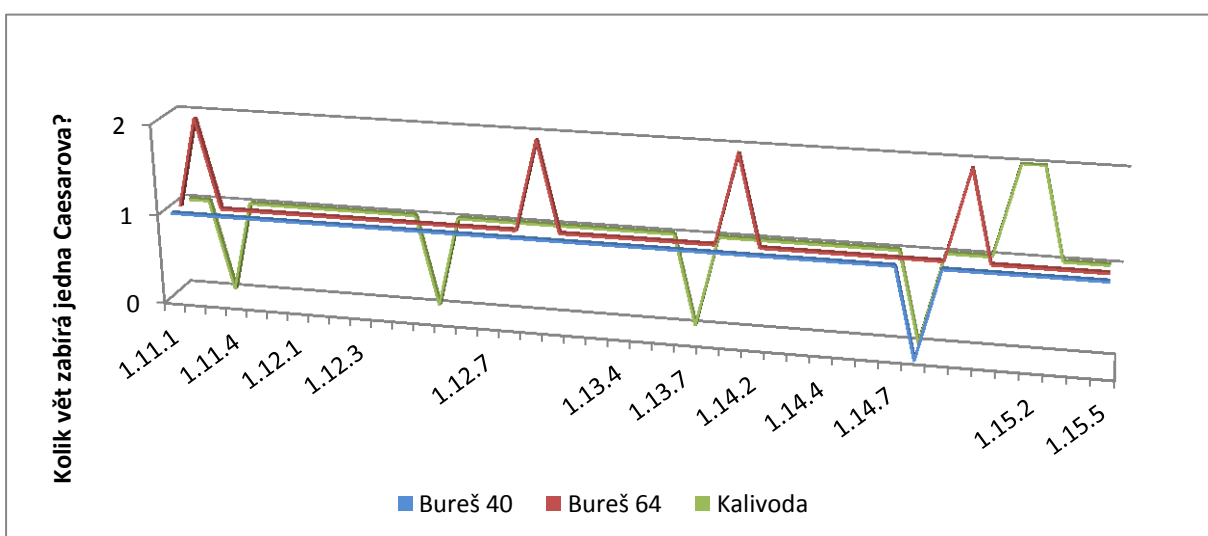
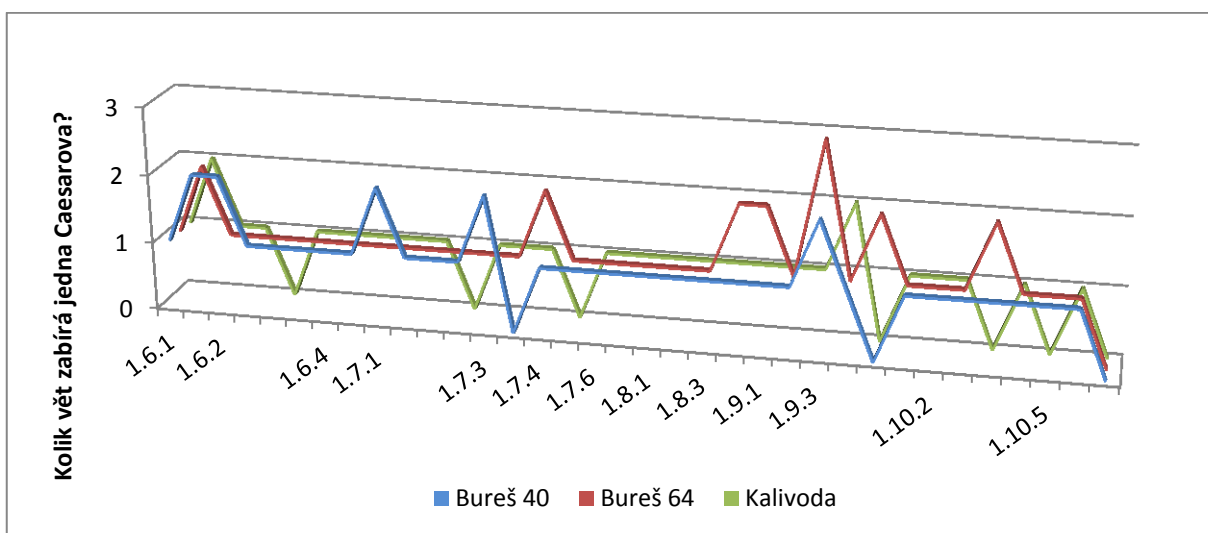
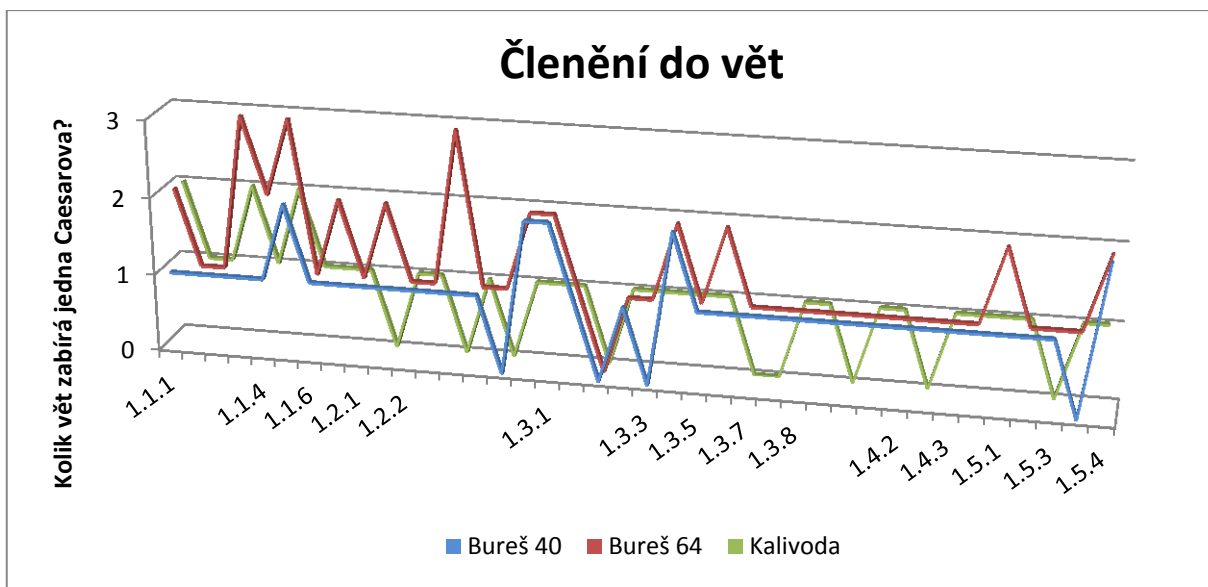
BUREŠ 64: Galové zkusili už všecko možné. Ale úspěch nikde. Rozhodli se proto prchnout nazítří z města. Vercingetorix je k tomu přímo vyzýval a nakonec dal k tomu rozkaz.

BUREŠ 40: Když se Galové pokusili o všecko a protože se jim nezdařilo nic, rozhodli se na pokyn a rozkaz Vercingetorigův utéci příštího dne z města.

Dělení do vět schematicky dokládají také následující obrázky 1–3 platné pro 1.1–1.15. Hodnota 1 znamená, že Caesarova jedna věta byla přeložena jednou větou, hodnota 2 znamená, že dvěma větami, hodnota 0 znamená, že v překladu došlo ke sloučení vět z originálu. Skok z 2 na 0 nebo naopak z 0 na 2 znamená, že překladatel pasáž přeložil stejným počtem vět, ale některé informace přesunul až do druhé (typ 2 na 0⁵⁴) nebo naopak už do první věty (0 na 2). Z obrázků je zřetelně patrná tendence BUREŠE 40 těsně sledovat větnou strukturu originálu, tendence BUREŠE 64 parcelovat věty (dvě latinské věty spojil pouze dvakrát) a tendence KALIVODY zhušťovat věty (k rozpojení věty u něj došlo v pouhých sedmi případech, z toho jednou se jedná o typ 2 na 0).⁵⁵ Celkových 117 zkoumaných vět pasáže 1.1–1.15 přeložil BUREŠ 40 do 119 vět, BUREŠ 64 do 143 vět a KALIVODA do 104 vět.

⁵⁴ V překladu nastane konec věty, aniž by došlo k přeložení celé věty originálu, tudíž za první větu má překlad 2. Pokud v další větě překlad dožene manko z první věty, obdrží 0.

⁵⁵ Tento závěr odpovídá tvrzení Jiřího Šubrta, že KALIVODA posiluje textovou kohezi *explicitním napojováním dalších větných celků*. (ŠUBRT, 1989).

Obrázek 4-6

5.8 *Index jmen*

Jak již bylo řečeno, index jmen doznal výrazných změn. Jeho rozsah byl zredukován zhruba na polovinu, takže místo 19 zabírá jen 9 stránek. To je dáno jednak tím, že z něj zmizely veškeré odkazy, za druhé sníženým počtem hesel a za třetí tím, že hesla jsou většinou kratší.

Následují příklady odstraněných hesel z BUREŠE 64.

BUREŠ 40: Alpy, pohoří mezi Galií a Germánií a mezi Galií italskou (sev. Itálií), přes ně César cestoval do Zadní Galie; I, 10, 3; III, 1, 1–2; 2, 5; 7, 1; IV, 10, 3.

BUREŠ 40: Belgie, nejsevernější část svobodné Galie; V, 12, 2; 25, 4.

Následuje příklad svérázně zkráceného hesla.

BUREŠ 64: *Ambiliatové* – blíže neznámý kmen.

BUREŠ 40: Ambiliátové, keltský kmen v Belgii, spojenci Venetů, sídleli (sic) v nynější Pikardii, kde je městečko *Abbeville*; III, 9, 9

Následuje vzácnější příklad hesla s doplněnou informací.

BUREŠ 64: *Caerósové* – kmen v belgické Galii, asi v dnešní krajině Eifel sev. Trieru (sic) (ve středověku pagus Caroascus).

BUREŠ 40: Cérósové (Caerosi), kmen belgický, původu germánského mezi Moselou a Rýnem; II, 4, 10.

6 Překlad Ivana Bureše 1972

Třetí vydání Burešova překladu (BUREŠ 72⁵⁶) je někdy považováno za identické s druhým vydáním (BUREŠ 64), viz např.: *Podruhé vyšly v roce 1964 v úpravě druhé ruky a pod pozměněným názvem Zápisky o válce galské, v téže podobě pak byly znovu vydány v roce 1972 v edici Antická knihovna.*⁵⁷ Zmíněné edice však totožné nejsou; zřetelně se odlišují na úrovni vlastních jmen, viz kapitolu 3.2. Mezi další patrné rozdíly patří nedůsledné nahrazování archaického infinitivu *-ti* za *-t*. BUREŠ 72 překlad také doplňuje o dva latinské úryvky: první kapitolu první knihy (*Gallia est omnis divisa in partes tres [...]*) a kapitoly 16 až 28 šesté knihy (etnografický exkurz týkající se galských a germánských zvyků a zoologický exkurz o fauně Hercynského lesa). BUREŠ 72 text dělí stejně jako BUREŠ 64 (tzn. na knihy a kapitoly), ale nově uvádí knihu vždy i v záhlaví strany, což podstatně usnadňuje celkovou orientaci.

Zcela nový úvod u BUREŠE 72 z pera Jana Buriana se na 21 stranách zaměřuje na Caesarovu osobnost a politickou situaci na sklonku republiky a následně představuje Caesara jako literáta. Oproti starším vydáním tedy chybí samostatné pojednání o římském vojenství. Poznámky na konci knihy jsou výrazně početnější a nově odkazují na stránku, nikoli na paragrafy jako u BUREŠE 64. V překladu samotném není, stejně jako u BUREŠE 64, na poznámku upozorněno. *INDEX JMEN* z BUREŠE 40, který BUREŠ 64 přejmenoval na *JMENNÝ REJSTRÍK S VYSVĚTLIVKAMI*, nalezneme v BUREŠOVI 72 pod názvem *SEZNAM VLASTNÍCH JMEN*. Byl zásadně doplněn, neboť je platný pro celý svazek (viz pozn. 56 výše). Obrazová příloha sestává pouze z mapky na str. 40–41, která je nadepsána *GERMANIA A GALLIA*, třebaže všude v překladu samém je uváděno *Gallie* a genitiv *Germánie*.⁵⁸ Popisky moří jsou uvedeny česky: *JADERSKÉ MOŘE* atd., vše ostatní latinsky: *Avaricum*, *GALLIA CISALPINA* atd., avšak *BRITANIA* místo *BRITANNIA*.

⁵⁶ BUREŠEM 72 rozumí se relevantní část svazku 16 ediční řady *Antická knihovna GAIUS IULIUS CAESAR, VÁLČNÉ PAMĚTI*, který obsahuje celý tzv. *Corpus Caesarianum*, tedy kromě 1.–7. knihy Caesarových *Zápisů o válce galské* také 8. knihu od Aula Hirtia, Caesarovy *Zápisky o válce občanské* a anonymní *Zápisky o válce alexandrijské, africké a hispánské*. K obsahu *Corpus Caesarianum* např. BUREŠ 72, str. 26.

⁵⁷ ŠUBRT, 1989.

⁵⁸ Nominativ názvu tohoto území není v překladu zastoupen ani jednou, stejně jako není v latinské předloze.

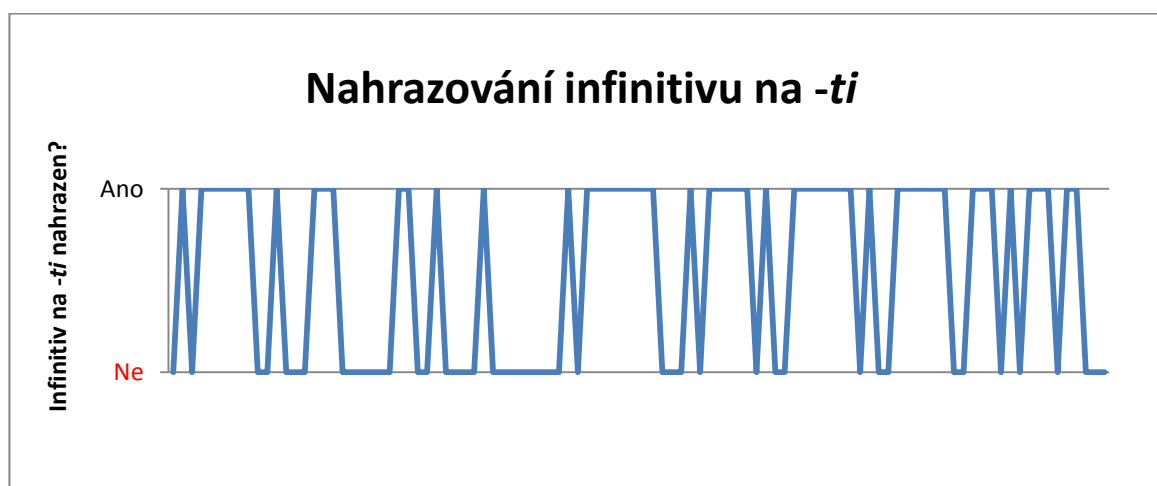
6.1 *Infinitiv na -ti*

Výraznou změnou BUREŠE 72 oproti BUREŠOVI 64 je nahrazování archaického infinitivu na *-ti* za infinitiv na *-t*. Jak je patrné z tabulky 5, z celkového rovného sta výskytů došlo u BUREŠE 72 k nahrazení v 54 případech, jinak řečeno BUREŠ 72 zachoval 46 výskytů infinitivu na *-ti*. V procentuálním vyjádření došlo k nejmenšímu počtu změn v knize třetí (ze sedmi přítomných infinitivů na *-ti* změnil BUREŠ 72 na *-t* jediný, což odpovídá 14 %), naopak nejvíce změn se odehrálo v knize čtvrté (změněno šest výskytů z devíti, tedy 67 %) a v knize šesté (změněno devět výskytů z dvanácti, tedy 75 %).

Tabulka 5 - Úprava infinitivu na *-ti*

Kniha	1	2	3	4	5	6	7	1–7
Bureš 64: počet inf. na <i>-ti</i>	22	11	7	9	17	12	22	100
Bureš 72: počet úprav na <i>-t</i>	11	3	1	6	10	9	14	54
Procento úprav	50 %	27 %	14 %	67 %	59 %	75 %	64 %	54 %

Nahrazování neprobíhalo systematicky, jak dokládá schematicky obrázek 7. Největší rozkolísanost je patrná ke konci knihy. Jeden přístup byl aplikován v maximálním počtu osmi za sebou jdoucích výskytů infinitivu na *-ti*.

Obrázek 7

6.2 *Poznámky*

BUREŠ 72 se od BUREŠE 64 odlišuje v poznámkách, které jsou výrazně početnější (73 versus 27) a liší se také obsahem. U BUREŠE 64 se nacházejí podrobnější poznámky ke keltským bohům (šestá kniha). BUREŠ 72 v poznámkách odkazuje na umístění v textu

pomocí stránky místo paragrafu. Zajímavostí je, že v BUREŠOVI 72 chybí první poznámka z BUREŠE 64, která vysvětluje důvod pro uzávorkování páté až sedmé kapitoly první knihy (tzn. možného pozdějšího přídavku). BUREŠ 72 závorky v textu ponechal, ale bez vysvětlení.

Níže následuje pasáž překladu BUREŠE 64 (72) a také nová poznámka BUREŠE 72, které si vzájemně odporují (kryt ze štítů, nebo přístřešek na kolečkách). Vysvětlující doplnění způsobu tvorby želvího krytu převzal BUREŠ 64 již od BUREŠE 40.

5.9.7 *at milites legionis septimae testudine facta [...]*

BUREŠ 64 (72): Ale vojáci sedmé legie si vytvořili ze štítů želví kryt [...]

140 *vytvořili ze štítů želví kryt* – byl to dlouhý pohyblivý přístřešek na kolečkách ze tří stran otevřený, zpředu krytý, sloužící k ochraně vojáků před střelami.

Jedna poznámka u BUREŠE 72 zní: „33 *všechny své chráněnce a dlužníky* = svobodné občany, kteří se dali dobrovolně v poddanství mocnějšímu pánu. Srv. VI, 13, 2.“ Text, na který odkazuje, se však nachází na str. 34 místo na str. 33 a zní *všecky své chráněnce i dlužníky*. Srovnání (VI, 13, 2) odkazuje na knihu, kapitolu a paragraf, ovšem text BUREŠE 72 rozlišuje, stejně jako text BUREŠE 64 pouze knihy a kapitoly.

6.3 *Další odchylky*

Následují příklady jednotlivých odchylek mezi BUREŠEM 64 a BUREŠEM 72:

1.38

BUREŠ 64: Zbývající mezeru, ne delší než šest set stop (BUREŠ 72: šest stop) [...]

6.7

BUREŠ 64: [...] rozhodnou se vyčkati tu pomocných sborů germánských [...]

BUREŠ 72: [...] rozhodnou se vyčkat tu pomocné sbory germánské [...]

6.8

BUREŠ 64: [...] jakou jste už častokráte (BUREŠ 72: častokrát) osvědčili [...]

6.21

BUREŠ 64: Germáni mají hodně (Bureš 72: dosti) jiné obyčeje.

7 Překlad Jana Kalivody 1985

Překlad Jana Kalivody, jehož první vydání je z roku 1985 (KALIVODA 85), druhé z roku 2009 (KALIVODA 09⁵⁹), se od svých předchůdců liší ve všech myslitelných ohledech. Nevyskytují se zde žádné archaické prvky z ostatních překladů jako např. spojka *ježto*, zastaralé tvary slovesa být, přechodníky nebo infinitivy na *-ti*. Čtenář se v KALIVODOVI 85 často neseťká ani s hovorovými, intenzifikujícími nebo jinak rušivými výrazy, které jsou typickým rysem BUREŠE 64, ani s neohrabanými nebo zatemňujícími konstrukcemi. KALIVODA 85 vykazuje rysy, které latinskému originálu přiřkl Bořivoj Borecký: *logickou jasnost, klasickou střizlivost a nehledanou čistotu výrazu*.⁶⁰ Stylisticky tedy KALIVODA 85 ze všech posuzovaných překladů nejlépe odpovídá předloze. Překlad navíc i po 34 letech od vydání působí moderně a svěže. Zbývá tedy posoudit, nakolik KALIVODA 85 naplnil nároky na překlad po stránce obsahové věrnosti. Toto posouzení se nachází v podkapitole 7.1.

KALIVODA 85 vyšel v rámci ediční řady *Knihovna vojáka z povolání*, jež fungovala mezi lety 1980 a 1989 a měla představovat *elitní čtenářský klub určený zaměstnancům v ozbrojených a bezpečnostních složkách státu*.⁶¹ Kalivodův překlad je členěn pouze na knihy, což jakékoli dohledávání činí nadměrně obtížným a podporuje domněnku, že kniha vznikala s vědomím cílové skupiny, která zřejmě většinou nemá ambice nebo potřebu konzultovat latinské znění.⁶² Cílovou skupinu lze dále usuzovat z toho, že překlad nebyl určen do běžné distribuce⁶³ a že nejen v předmluvě, ale i v samotném překladu se objevují příklady moderního vojenského lexika, které nemají oporu v originálu, viz např.:

KALIVODA 09: Bojovou sestavu vojska tvořilo několik legií v jednom sledu.⁶⁴

KALIVODA 09: [...] lehká pěchota, určená především k boji z dálky, k jakési "palebné

⁵⁹ Odlišnosti KALIVODY 09 od KALIVODY 85 budou pojednány v samostatné kapitole o KALIVODOVI 09. Pokud se v kapitole o KALIVODOVI 85 odkazuje na KALIVODU 09, je to jen proto, že sazba jeho textu má oproti prvnímu vydání zřetelnější řádkový proklad, větší velikost písma a větší horní okraj stránky, což ve výsledku snižuje počet řádků na stránku z 43 na 29, a tudíž pro účely odkazování slouží o něco lépe. Obsahově (s výjimkou obrazové přílohy a dodatečně zanesených chyb) jsou obě vydání de facto totožná.

⁶⁰ BUREŠ 64, str. 259.

⁶¹ BURGET, Eduard. Naše vojsko. *Slovník české literatury* [online]. ÚČL AV ČR [cit. 2019-07-17]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1885&hl=na%C5%A1e+vojsko+>.

⁶² Pro klasické filology musí být porovnávání KALIVODY 85 s originálem kvůli rozvolněnému stylu překladu a absenci členění na kapitoly neobyčejně svízelné, a je tudíž jen obtížně představitelné, že by tento překlad byl určen i osobám znalým pramenného jazyka.

⁶³ V tiráži je na místě doporučené ceny uvedeno: „Z D A R M A“.

⁶⁴ KALIVODA 09, str. 19, ř. 4.

přípravě".⁶⁵

KALIVODA 09: [...] vliv na vedení operací [...]⁶⁶

1.21.3 [...] *equitatumque omnem ante se mittit.*

KALIVODA 09: [...] a jako přední zajištění poslal celé své jezdecktvo.⁶⁷

1.22.3 *Labienus, ut erat ei praeceptum a Caesare, ne proelium committeret, nisi ipsius copiae prope hostium castra visae essent [...]*

KALIVODA 09: Labienus se řídil rozkazem, aby ne zahajoval bitvu, dokud nespatří Caesarovy oddíly v dotyku s nepřítelem [...]⁶⁸

7.11.6 [...] *duas legiones in armis excubare iubet.*

KALIVODA 09: [...] nechal dvě legie přenocovat v plné bojové pohotovosti.⁶⁹

7.45.3 *his paucos addit equites, qui latius ostentationis causa vagentur.*

KALIVODA 09: K nim pak připojil několik skutečných jezdců, aby zajížděli dál od tvaru a klamali tím nepřítele.⁷⁰

7.87.3 [...] *Caesarem per nuntios facit certiozem, quid faciendum existimet.*

KALIVODA 09: [...] a vzkázal Caesarovi, že se chystá k protizteči.⁷¹

Předmluvu, kterou Jan Kalivoda orientoval na Řím a jeho vojsko v Caesarově době, ale věnuje se též osobě protagonisty, otevírá popis Galie. Co se obrazové přílohy týče, v KALIVODOVI 85 se nacházejí zhruba dvě desítky perokreseb a schematická mapka Galie od Pavla Majora.

7.1 Potřeba nového překladu?

KALIVODA 85 představuje oproti starším překladům zřetelný kvalitativní skok, co se stylistiky týče. Pro zvážení potřeby nového překladu je třeba posoudit, do jaké míry je věrný po stránce obsahové. Vzhledem k rozsahu bakalářské práce se obsahová analýza bude týkat jen první a sedmé knihy.

⁶⁵ KALIVODA 09, str. 20, ř. 16–17.

⁶⁶ KALIVODA 09, str. 22, ř. 11.

⁶⁷ KALIVODA 09, str. 37, ř. 6–7.

⁶⁸ KALIVODA 09, str. 37, ř. 20–22.

⁶⁹ KALIVODA 09, str. 190, ř. 29.

⁷⁰ KALIVODA 09, str. 210, ř. 17–18.

⁷¹ KALIVODA 09, str. 235, ř. 4–5.

7.1.1 Vynechávky

Porovnáním první a sedmé knihy KALIVODY 85 s originálním zněním lze konstatovat, že u KALIVODY 85 došlo na nezanedbatelném množství míst k vypuštění dílčích pasáží, jak dokládají následující příklady spolu s návrhy na opravu těchto míst.

V následující pasáži chybí v překladu explicitní vyjádření toho, že Rýn (coby jedna hranice) odděluje území Helvetiů od Germánů. V 1.1.3 se sice uvádí, že Helvetiové žijí nejbližší Germánům za Rýnem, ale z toho nutně neplyne, že Rýn je hraniční řekou mezi Helvetii a Germány, protože území Germánů nemusí začínat hned za řekou.

1.2.3 [...] *Rheno latissimo atque altissimo, qui agrum Helvetium a Germanis dividit*
[...]

KALIVODA 09: [...] hlubokým a širokým tokem Rýna, [...] ⁷²

návrh na opravu: (...) Rýna, který odděluje území Helvetiů od Germánů.

V další pasáži chybí údaj o tom, že otec Castika dostal od římského senátu titul přítele lidu římského.

1.3.4 [...] *et a senatu p. R. amicus appellatus erat* [...]

KALIVODA 09: (není přeloženo) ⁷³

návrh na opravu: [...] a od senátu obdržel titul přítele lidu římského [...]

V následující pasáži chybí údaj o relativní poloze Genavy z římského pohledu. Fakt, že Genava byla nejbližší hradiště z pohledu Helvetiů, totiž automaticky neznamena, že zároveň byla nejodlehlejší pro Římany.

1.6.3 *extremum oppidum Allobrogum est proximumque Helvetiorum finibus*
Gen<a>va.

KALIVODA 09: Helvetiům nejbližší hradiště Allobrogů byla Genava [...] ⁷⁴

návrh na opravu: Nejodlehlejší hradiště Allobrogů, Helvetiům nejbližší, byla Genava.

V další pasáži chybí informace o tom, že Jura odděluje území Sequanů od Helvetiů. Coby první zmínka o tom, že pohoří Jura tvořilo hranici mezi Sequany a Helvetii, je na místě zde tuto informaci uvést.

⁷² KALIVODA 09, str. 26, ř. 2.

⁷³ KALIVODA 09, str. 26, ř. 19–20.

⁷⁴ KALIVODA 09, str. 28, ř. 3.

1.8.1 [...] *ad montem Iuram, qui fines Sequanorum ab Helvetiis dividit, [...]*

KALIVODA 09: [...] až k pohoří Jura.⁷⁵

návrh na opravu: až k pohoří Jura, které odděluje území Sequanů od Helvetiů.

V další pasáži chybí údaj o způsobu, jakým se Caesarovi místní kmeny pokusily zabránit v průchodu; jestli to chtěly udělat jenom domluvou, nebo i se zbraní v ruce. Jistě nedává smysl, aby se *připravené pozice* nacházely pod úrovní cesty.

1.10.4 *ibi Ceutrones et Graioceli et Caturiges locis superioribus occupatis itinere exercitum prohibere conantur.*

KALIVODA 09: V této cestě se mu pokusili zabránit [...] Ceutroni, Graiocelové a Caturigové [...]⁷⁶

návrh na opravu: V této cestě se mu z připravených pozic pokusili zabránit [...] Ceutroni, Graiocelové a Caturigové.

V následující pasáži chybí *omni* a také *socii Haeduorum*. Překlad vyznívá, jako kdyby Haeduové poslali na pomoc jezdeckvo, které bylo sebrané v provincii. Haeduové jezdeckvo neposlali ze své vlastní vůle.

1.15.1 [...] *equitatumque omnem, [...] quem ex omni provincia et Haeduis atque eorum sociis coactum habebat, praemittit [...]*

KALIVODA 09: [...] na průzkum poslal všechno své jezdeckvo [...], sebrané v provincii a poslané na pomoc od Haeduů.⁷⁷

návrh na opravu: [...] sehnané z celé provincie a také od Haeduů a jejich spojenců.

V další pasáži chybí údaj o tom, že situace je ožehavá i blízkostí nepřítelů.

1.16.6 [...] *graviter eos accusat, quod, cum neque emi neque ex agris sumi possit, tam necessario tempore, tam propinquis hostibus ab iis non sublevetur [...]*

KALIVODA 09: Caesar jim trpce vyčetl, že mu nechtějí pomoci ani v tak kritické chvíli, kdy není možné obilí ani koupit, ani pokosit na polích, ačkoliv zahájil válku především na jejich prosby.⁷⁸

návrh na opravu: [...] že mu nechtějí pomoci v tak kritické chvíli, kdy nepřítel je velmi blízko a obilí není možné ani koupit, ani [...]

⁷⁵ KALIVODA 09, str. 29, ř. 7.

⁷⁶ KALIVODA 09, str. 30, ř. 10–12.

⁷⁷ KALIVODA 09, str. 33, ř. 6–7.

⁷⁸ KALIVODA 09, str. 34, ř. 5–7.

Pokud měl Labienus v následující pasáži čekat, dokud neuvidí Caesarovy oddíly v dotyku s nepřítelem, potom ani bitvu technicky vzato zahájit nemohl. Nejednalo se o dotyk s nepřítelem jako takovým, jako spíš o blízkost k nepřátelskému táboru (*prope hostium castra*). *Monte occupato* může vyplývat z předchozího textu.

1.22.3 *Labienus, ut erat ei praeceptum a Caesare, ne proelium committeret, nisi ipsius copiae prope hostium castra visae essent, ut undique uno tempore in hostes impetus fieret, monte occupato nostros exspectabat proelioque abstinebat.*

KALIVODA 09: Labienus se řídil rozkazem, aby nezahajoval bitvu, dokud nespatří Caesarovy oddíly v dotyku s nepřítelem, a teprve pak aby ho vzal do dvojího ohně. Proto se zdržoval boje a vyčkával příchodu našich.⁷⁹

návrh na opravu: Labienus podle rozkazu nesvádět bitvu, dokud Caesarovy oddíly nespatří blízko nepřátelského tábora, aby se útok odehrál naráz z více stran, vyhlížel z pahorku příchod našich a zdržoval se boje.

V další pasáži chybí údaj o tom, že štít (nesený v levé ruce) se nyní stal přítěží. Také se může zdát, že bez štítu se rozhodli bojovat všichni postižení Galové, nikoli pouze *multi*.

1.25.3 [...] *neque evellere neque sinistra impedita satis commode pugnare poterant multi ut diu iactato brachio praeoptarent scutum manu emittere et nudo corpore pugnare.*

KALIVODA 09: [...] nemohli oštěp ze štítu vytřepat a raději ho zahodili a bojovali bez ochrany.⁸⁰

návrh na opravu: a protože nemohli oštěp ze štítu vytrhnout a s takto obtěžkanou levou rukou ani pohodlně bojovat, mnozí štít po chvíli třepání raději zahodili a bojovali bez ochrany.

V další pasáži chybí Caesarův první a nejzásadnější (!) požadavek na Ariovista, totiž aby už přes Rýn do Galie nepřeváděl další hordy. V úseku *neque... postulare* se nejedná o překlad, nýbrž o volné převyprávění.

1.35.2 [...] *hanc sibi populoque Romano gratiam referret, ut in conloquium venire invitatus gravaretur neque de communi re dicendum sibi et cognoscendum*

⁷⁹ KALIVODA 09, str. 37, ř. 20–22.

⁸⁰ KALIVODA 09, str. 39, ř. 1–2.

putaret, haec esse, quae ab eo postularet: primum, ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliam traduceret; deinde obsides, quos haberet ab Haeduis, redderet [...]

KALIVODA 09: Vzkázal mu, že se diví, že Ariovista obtěžuje sejít se s ním na pozvání k rozhovoru [...] a tak projevuje Caesarovi samému i lidu římskému malou vděčnost [...]; a aby si nemyslel, že s ním chce Caesar rozmlouvat o nějakých maličkostech – jde o to, aby propustil rukojmí Haeduů, která drží [...] ⁸¹ návrh na opravu: [...] oplácí vděk vůči jemu samému a lidu římskému tím, že se navzdory pozvání zdráhá přijít k rozhovoru a že nepovažuje za nutné nechat se poučit o společné záležitosti. Toto jsou Caesarovy požadavky: za prvé, aby přes Rýn do Galie nepřeváděl další hordy; dále aby vrátil rukojmí, která dostal od Haeduů [...]

V další pasáži chybí údaj o dosvědčení podávaných informací.

1.44.6 *quod multitudinem Germanorum in Galliam traducat, id se sui muniendi, non Galliae oppugnandae causa facere. eius rei testimonium esse, quod nisi rogatus non venerit et quod bellum non intulerit, sed defenderit.*

KALIVODA 09: Zástupy Germánů do Galie přivedl, ne aby napadl Galii, ale ke své ochraně, a sám válku nezačal, nýbrž se bránil proti útoku.⁸²

návrh na opravu: Zástupy Germánů do Galie nepřivedl, aby ji oblehl, ale kvůli své ochraně. Vždyť dorazil jen na výslovnou žádost a sám válku nezačal, ale bránil se.

Další pasáž obsahuje dvě činnosti, z nichž ta druhá (a důležitější) v překladu chybí.

1.52.5 [...] *scuta manibus revellerent et desuper vulnerarent.*

KALIVODA 09: [...] holýma rukama jim rvali štíty z rukou.⁸³

návrh na opravu: [...] rukama jim rvali štíty rukou a shora jim zasazovali rány.

V následující pasáži chybí slib Carnutů, že válku povedou jako první ze všech.⁸⁴

⁸¹ KALIVODA 09, str. 44, ř. 24–str. 45, ř. 1.

⁸² KALIVODA 09, str. 52, ř. 10–11.

⁸³ KALIVODA 09, str. 56, ř. 22–23.

⁸⁴ Tento význam vyplývá z dalšího textu, viz 7.2.2: *ne facto initio belli ab reliquis (Cartunes) deserantur.*

7.2.1 [...] *principesque ex omnibus bellum facturos pollicentur* [...]

KALIVODA 09: (není přeloženo) ⁸⁵

návrh na opravu: [...] a slíbili, že válku povedou jako první ze všech [...]

7.5.2 *eius adventu Bituriges ad Haeduos [...] legatos mittunt subsidium rogatum, quo facilius hostium copias sustinere possint.*

KALIVODA 09: Když k nim dorazil, poslali Biturigové prosit o pomoc proti nepřátelům k Haeduům [...].

návrh na opravu: [...] k Haeduům, aby dokázali snáze odolat nepřátelským houfům.

V další pasáži chybí potřebný údaj o tom, odkud se Římané budou muset pouštět dále.

7.14.7 *Romanos aut inopiam non latus aut magno cum periculo longius a castris processuros.*

KALIVODA 09: V tom případě Římané buď nevydrží nedostatek, nebo se budou muset pouštět dále, což bude pro ně spojeno s velkým nebezpečím.⁸⁶

návrh na opravu: [...] nebo se budou muset pouštět z táborů dále, [...]

V následující pasáži překlad neuvádí, kde ke zmíněné události došlo.

7.49.1 [...] *sub infimo colle ab dextro latere hostium constitueret* [...]

KALIVODA 09: [...] a postavil se nepřátelům do pravého boku [...] ⁸⁷

návrh na opravu: [...] a pod úpatím kopce se postavil proti pravému boku nepřítele [...]

V další pasáži může překlad vzbuzovat představu, že Labienovi jde primárně o záchranu sebe sama, nikoli o to, jak zachovat vojsko. V Agedinku byl, takže nyní se do něj vracel.⁸⁸

7.59.4 [...] *ut incolumem exercitum Agedincum reduceret* [...]

KALIVODA 09: [...] jak by se dostal s vojskem ve zdraví do Agedinka.⁸⁹

návrh na opravu: [...] jak by vojsko odvedl ve zdraví zpátky do Agedinka.

⁸⁵ KALIVODA 09, str. 186, ř. 6

⁸⁶ KALIVODA 09, str. 192, ř. 19–21

⁸⁷ KALIVODA 09, str. 212, ř. 29 – str. 213, ř. 1

⁸⁸ 7.57.1: *Dum haec apud Caesarem geruntur, Labienus eo supplemento, quod nuper ex Italia venerat, relicto Agedinci, ut esset impedimentis praesidio, cum quattuor legionibus Lutetiam proficiscitur.*

Celou následující větu překlad vynechává.

7.59.6 *tantis subito difficultatibus obiectis ab animi virtute auxilium petendum videbat.*

KALIVODA 09: (není přeloženo)⁹⁰

návrh na opravu: Tváří v tvář takovým náhlým obtížím pochopil, že pomoc je třeba hledat ve vlastní statečnosti.

Celou následující větu překlad vynechává.

7.63.1 *legationes in omnes partes circummittuntur.*

KALIVODA 09: (není přeloženo)⁹¹

návrh na opravu: Do všech stran proudí vyslanci.

V další pasáži překlad vynechává informaci o tom, že *pauci* se zachránili bez utržené újmy, tedy celkový počet zachráněných může být vyšší. *Nepřítel* je v překladu použito vcelku zbytečně, protože z kontextu je zřejmé, o kterou ze stran se jedná.

7.88.4 *pauci ex tanto numero se incolumes in castra recipiunt.*

KALIVODA 09: Jen málo nepřítel se zachránilo ve svém táboře.⁹²

návrh na opravu: Ve svém táboře se bez újmy zachránila jenom hrstka.

7.1.2 Posun významu

U KALIVODY 85 někde dochází ke zbytečnému posunu významu, jak dokládají vybrané příklady.

V následující pasáži nejspíš Orgetorix konal okružní cestu (*iter*), během které postupně navštěvoval okolní kmeny. Z překladu se však může nabýt dojem, že na nějakém smluveném místě se mohlo konat jakési multilaterální vyjednávání, během kterého se mu podařilo přesvědčit Castika. Podle překladu se otec Castika zmocnil samovlády nad Sequany, avšak původní znění o způsobu nástupu otce nic neříká.

1.3.4 *is sibi legationem ad civitates suscepit. in eo itinere persuadet Castico [...] Sequano, [...] ut regnum in civitate sua occuparet, quod pater ante habuerat;*

KALIVODA 09: Ten si pro sebe vyhradil vyjednávání s ostatními kmeny. Během

⁸⁹ KALIVODA 09, str. 218, ř. 5–6.

⁹⁰ KALIVODA 09, str. 218, ř. 10.

⁹¹ KALIVODA 09, str. 220, ř. 2.

⁹² KALIVODA 09, str. 235, ř. 18–19.

vyjednávání pak přesvědčil Castika z kmene Sequanů, aby se zmocnil samovlády nad kmenem podle vzoru svého otce [...] ⁹³

návrh na opravu: Ten si pro sebe vyhradil vyjednávání s ostatními kmeny. Na své cestě přesvědčil Castika z kmene Sequanů, aby se zmocnil vlády, kteřou držel i jeho otec [...]

V další pasáži potřebuje Caesarův Orgetorix na svolání služebnictva a klientů dva různé výrazy (*coegit, conduxit*), které ilustrují odlišnou povahu vztahů. Původní znění výslovně zmiňuje, že klienty a dlužníky dal přivést všechny (*omnes*), což z překladu vyvodit nelze.

1.4.2 [...] *omnem suam familiam [...] undique coegit et omnes clientes obaeratosque suos, quorum magnum numerum habebat, eodem conduxit;*

KALIVODA 09: [...] nechal [...] svolat [...] všechno své služebnictvo [...] a velký počet svých klientů a dlužníků [...] ⁹⁴

návrh na opravu: [...] nechal odevšad sehnat [...] veškeré služebnictvo [...] a přivést všechny klienty a dlužníky, kterých měl mnoho.

V následující pasáži původní znění říká, co bylo Helvetiům nařízeno odnést, ne co si odnesli *ve skutečnosti*. Restriktivní částice je v překladu navíc.

1.5.3 *trium mensum molita cibaria sibi quemque domo efferre iubent.*

KALIVODA 09: Každý z nich si odnesl z domova, jak bylo nařízeno, jen mouku na tři měsíce. ⁹⁵

návrh na opravu: Každý měl přikázáno odnést si z domova mouku na tři měsíce.

V další pasáži je překlad mnohoslovný a spojuje dvě věty do jedné. *Concedendum non putabat* je výsledkem pouze předchozího textu, zatímco *neque... existimabat* je nová samostatná myšlenka.

1.7.5 [...] *concedendum non putabat; neque [...] homines inimico animo [...] data facultate per provinciam itineris faciendi, temperaturos ab iniuria et maleficio existimabat.*

KALIVODA 09: [...] rozhodl se jim nevyhovět, mimo jiné také z toho důvodu, že

⁹³ KALIVODA 09, str. 26, ř. 17–20.

⁹⁴ KALIVODA 09, str. 27, ř. 4–6.

⁹⁵ KALIVODA 09, str. 27, ř. 19.

nevěřil, že by se jejich nepřátelsky naladěni bojovníci zdrželi násilí a loupení, kdyby k němu měli během tažení možnost.⁹⁶

návrh na opravu: [...] rozhodl se jim nevyhovět. Nadto nevěřil, že by se [...]zdrželi násilí a loupení, kdyby dostali možnost táhnout přes provincii.

V další pasáži překlad vyznívá tak, že zabránění průniku je po realizaci zmíněných opatření daná věc.

1.8.2 [...] *praesidia disponit, castella communit, quo facilius, si se invito transire conarentur, prohibere possit.*

KALIVODA 09: [...] obsadil posádkami a vybavil strážními baštami, aby zabránil každému násilnému průniku.⁹⁷

návrh na opravu: [...] aby snadněji dokázal zabránit průniku, pokud by se o něj proti jeho vůli pokusili.

V další pasáži je podmětem VV obsahové přímo Caesar. Nejedná se jen o vstup do provincie, ale o průchod.

1.8.3 [...] *negat se more et exemplo p. R. posse iter ulli per provinciam dare et, si vim facere conentur, prohibeturum ostendit.*

KALIVODA 09: [...] prohlásil, že není zvykem Římanů povolit někomu vstup do provincie, a pokud se o to pokusí násilím, uvidí sami, že jim v tom dokáže zabránit.⁹⁸

návrh na opravu: [...] prohlásil, že podle zvyku římského lidu nemůže nikomu povolit průchod provincií, a dal jim najevo, že pokud se o to pokusí násilím, zabrání jim v tom.

Překlad další pasáže může vyznívat tak, že Caesar by Helvetie neměl podceňovat kvůli tomu, že nebyli schopni svým soukmenovcům přijít na pomoc. Ve skutečnosti by je neměl podceňovat kvůli tomu, že napadl jen jednu župu, a to ještě v okamžiku, kdy to nečekala.

1.13.5 *quod inproviso unum pagum adortus esset, cum ii, qui flumet transissent, suis auxilium ferre non possent, ne ob eam rem aut suae magnopere virtuti*

⁹⁶ KALIVODA 09, str. 28, ř. 25–28.

⁹⁷ KALIVODA 09, str. 29, ř. 8–9.

⁹⁸ KALIVODA 09, str. 29, ř. 10–12.

tribueret aut ipsos despiceret.

KALIVODA 09: Caesar by neměl být příliš pyšný na to, že potřel jednu část jejich kmene, protože ostatní, kteří již byli za řekou, jim nemohli přijít na pomoc, takže by je Caesar kvůli tomu neměl podceňovat.⁹⁹

návrh na opravu: Caesar nečekaně napadl jednu župu, které už přes řeku nemohli přijít na pomoc. Neměl by si tedy příliš zakládat na své udatnosti a tu jejich zase podceňovat.

/Caesar by si neměl příliš zakládat na své udatnosti a tu jejich zase podceňovat; vždyť nečekaně napadl jednu župu, které ti za řekou už nemohli přijít na pomoc.

V další pasáži je v překladu navíc informace o frekvenci, se kterou helvétští vyslanci připomínali události. *Eo gravior ferre* vyjadřuje jinou náladu.

1.14.1 *His Caesar ita respondit: eo sibi minus dubitationis dari, quod eas res, quas legati Helvetii commemorassent, memoria teneret, atque eo gravior ferre, quod minus merito p. R. accidisset.*

KALIVODA 09: Caesar odpověděl: dávné události, které helvétští vyslanci stále připomínají, ho ještě více vybízí k neústupnosti a ještě více popouzejí, protože se odehrály, aniž k tomu Římané dali podnět¹⁰⁰

návrh na opravu: Caesar odpověděl: vzpomenuté události si pamatuje, což ho jen utvrzuje v neústupnosti, a nese je o to hůř, že se staly bez přičinění ze strany římského lidu.

Sloveso *přesunovala* v další pasáži nedává tušit směr, ale spíše manévry před bitvou. Vzdálenost mezi vojsky Caesar udržoval malou záměrně, aby zamezil loupění.

1.15.5 *ita dies circiter quindecim iter fecerunt, uti inter novissimum hostium agmen et nostrum primum non amplius quinque aut senis milibus passuum interesset.*

KALIVODA 09: A tak se obě vojska přesunovala asi patnáct dní a náš předvoj a nepřátelský zadní voj nedělilo často více než pět nebo šest mil.¹⁰¹

návrh na opravu: A tak obě vojska pokračovala v cestě asi patnáct dní, aniž nepřátelský zadní voj a náš předvoj dělilo více než pět nebo šest mil.

⁹⁹ KALIVODA 09, str. 32, ř. 7–10.

¹⁰⁰ KALIVODA 09, str. 32, ř. 14–17.

¹⁰¹ KALIVODA 09, str. 33, ř. 16–18.

Iactari v další pasáži si vyloženě říká o přesnější překlad. Původní hypotaxe s větou důvodovou nenechává na pochybách, proč došlo k rozpuštění shromáždění. Liscus hovořil upřímně už předtím.

1.18.1 *sed quod pluribus praesentibus eas res iactari nolebat, celeriter concilium dimittit, Liscum retinet. quaerit ex solo ea, quae in conventu dixerat. dicit liberius atque audacius.*

KALIVODA 09: [...] ale nechtěl se v přítomnosti ostatních vyptávat na podrobnosti a rozpustil shromáždění. Jen Liska si u sebe ponechal. O samotě se ho dále vyptával na to, o čem Liscus mluvil na poradě. Ten hovořil ještě volněji a upřímněji.¹⁰² návrh na opravu: [...] ale protože nechtěl, aby se tyto věci přetřásaly v přítomnosti ostatních, shromáždění rychle rozpustil a zadržel jen Liska. O samotě se ho potom vyptával na podrobnosti. Nyní hovořil volněji a otevřeněji.

V další pasáži výrazy „svého kmene“ a „svých rodáků“ jsou myšleni Haeduové, ale překlad vyznívá ve smyslu, že se jedná o dvě odlišné entity. *Inscientibus ipsis* rozumí se potom *Caesar* a *civitas*.

1.19.1 [...] *ea omnia non modo iniussu suo et civitatis, sed etiam inscientibus ipsis fecisset, [...]*

KALIVODA 09: [...] to vše podnikal nejen bez rozkazu Caesara nebo svého kmene, ale dokonce za zády svých rodáků [...] ¹⁰³ návrh na opravu: [...] to vše podnikal nejen bez rozkazu Caesara nebo svého kmene, ale dokonce bez jejich vědomí [...]

V další pasáži z překladu jednoznačně nevyplývá, že Dumnorigovo případné potrestání kmenem by se odehrálo na Caesarův příkaz.

1.19.1 [...] *satis esse causae arbitratur, quare in eum aut ipse animadverteret aut civitatem animadvertere iuberet.*

KALIVODA 09: [...] dospěl Caesar k názoru, že je zcela spravedlivé, aby byl Dumnorig potrestán buď od něho samotného nebo od svého kmene.¹⁰⁴ návrh na opravu: [...] dospěl Caesar k názoru, že je dostatečný důvod potrestat Dumnoriga buď osobně, nebo to nařídít kmeni.

¹⁰² KALIVODA 09, str. 34, ř. 20–23.

¹⁰³ KALIVODA 09, str. 35, ř. 21–23.

¹⁰⁴ KALIVODA 09, str. 35, ř. 24–26.

V následující pasáži v překladu chybí *nonnulli*, dále fakt, že útok byl veden nejen z mezer mezi vozy, nýbrž i z prostoru mezi koly, a také další druh zbraně.

1.26.3 [...] *et nonnulli inter carros rotasque mataras ac tragulas subiciebant nostrosque vulnerabant.*

KALIVODA 09: [...] a mezerami mezi vozy je zraňovali dlouhými kopími.¹⁰⁵

návrh na opravu: a mnozí je z mezer mezi vozy a také odzdola z prostor mezi koly zraňovali dlouhými kopími a vrhanými oštěpy.

V další pasáži se Rýn coby řeka oddělující Galii a území Germánů na území Germánů nacházet nemohl.

1.27.4 [...] *ad Rhenum finesque Germanorum [...]*

KALIVODA 09: [...] k Rýnu na území Germánů [...] ¹⁰⁶

návrh na opravu: [...] k Rýnu a území Germánů [...]

V následující pasáži měl Caesar důvody k tomu, aby se otázkou zabýval důkladněji. O obavách, pokud si nějaké připustil, se zde vůbec nehovoří. Návrh na opravu je vzácně volnější, ale vystihuje smysl.

1.33.2 *et secundum ea multae res eum hortabantur, quare sibi eam rem cogitandam et suscipiendam putaret [...]*

KALIVODA 09: Kromě toho, co právě uslyšel, měl Caesar ještě další důvody k uvažování a obavám.¹⁰⁷

návrh na opravu: Kromě toho, co právě slyšel, ho ještě další okolnosti pobízely, aby tento problém přijal za vlastní.

V další pasáži se podle původního znění Ariovistova rostoucí pýcha dostala do bodu, kdy už nebyla k vydržení. Podle překladu byl Ariovistus pyšný pořád a nyní pouze nastala chvíle, kdy to Caesar přestal snášet. Z překladu vypadlo *videretur*.

1.33.5 *ipse autem Ariovistus, tantos sibi spiritus, tantam arrogantiam sumpserat, ut ferendus non videretur.*

KALIVODA 09: A konečně Ariovistova pýcha a drzost se už nedala dál snášet.¹⁰⁸

¹⁰⁵ KALIVODA 09, str. 39, ř. 19–20.

¹⁰⁶ KALIVODA 09, str. 40, ř. 10.

¹⁰⁷ KALIVODA 09, str. 43, ř. 28–9.

¹⁰⁸ KALIVODA 09, str. 44, ř. 12.

návrh na opravu: V Ariovistovi samém navíc narostla taková pýcha a drzost, že se nezdál k vydržení.

V následující pasáži už měl Caesar zásobování znemožněno, tzn. šlo mu o jeho obnovení.¹⁰⁹

1.49.1 *Ubi eum castris se tenere Caesar intellexit, ne diutius commeatu prohiberetur [...] castris idoneum locum delegit [...]*

KALIVODA 09: Jakmile tedy Caesar pochopil, že Ariovistus zamýšlí držet se v táboře, vybral si vhodné místo k táboření [...]; bál se totiž, aby mu Germáni neznemožnili zásobování.¹¹⁰

návrh na opravu: Jakmile Caesar pochopil, že Ariovistus se z ležení nehne, rozhodl se obnovit přerušené zásobování. Vybral vhodné místo pro nový tábor [...]

V další pasáži Vercingetorix využil svěřené moci.

7.4.7 [...] *ad eum imperium defertur. qua oblata potestate omnibus his civitatibus obsides imperat [...]*

KALIVODA 09: [...] mu bylo svěřeno vrchní velení. Této možnosti plně využil a nařídil řečeným kmenům vydat rukojmí [...]¹¹¹

návrh na opravu: [...] vrchní velení. Po jeho nabytí nařídil těmto kmenům vydat rukojmí [...]

V další pasáži výraz *upaloval* použitý v překladu znamená, že zabíjel upalováním. Naopak *mučil* znamená, že ti, proti kterým muka byla namířena, přežili. *Omnibus* dává tušit vynalézavost při mučení.

7.4.10 [...] *igni atque omnibus tormentis necat [...]*

KALIVODA 09: [...] upaloval nebo jinak mučil [...]¹¹²

návrh na opravu: [...] upaloval a jinými nejrůznějšími muky zabíjel [...]

¹⁰⁹ 1.48.2: (Ariovistus) *castra fecit eo consilio, uti frumento commeatuque [...] Caesarem intercluderet.*

¹¹⁰ KALIVODA 09, str. 55, ř. 8–9.

¹¹¹ KALIVODA 09, str. 187, ř. 14–16.

¹¹² KALIVODA 09, str. 187, ř. 20–21.

V následující pasáži je překlad zbytečně neurčitý. *Opprimere* lze přeložit jako překvapit nebo přepadnout, neboť jistě si je Caesar nepodrobil, jak vyplývá z dalšího textu.¹¹³

7.8.2 [...] *ad fines Arvernorum pervenit. quibus oppressis inopinantibus, quod [...]*

KALIVODA 09: Prošli na území Arvernů. Ti se tak dostali neočekávaně do velkého nebezpečí, protože [...]¹¹⁴

návrh na opravu: Prošli na území Arvernů. Přepadl je nic netušící, protože [...]

Jakkoli Caesar ne vždy dokázal svoje vojáky během bitev udržet na uzdě, přeložit v další pasáži *instituerat* jako *snažil se mít* je významový posun. Dalším posunem je *secum* jako *v záloze*.

7.13.1 [...] *Germanos equites circiter CCCC submittit, quos ab initio habere secum instituerat.*

KALIVODA 09: [...] poslal na pomoc ještě čtyři sta jezdců germánských, které se snažil mít od počátku bojů v záloze.¹¹⁵

návrh na opravu: [...] poslal na pomoc čtyři sta jezdců germánských, které se na začátku rozhodl držet u sebe.

V další pasáži Caesar vyjmenované úkony prováděl právě *kvůli* tomu, že hradiště nemohl oblehnout ze všech stran. To znamená, že to nebylo tak, že dorazil na místo, začal s budováním a až potom si všiml, že celé hradiště se mu oblehnout nepodaří.

7.17.1 *Castris ad eam partem oppidi positis Caesar, quae intermissa a flumine et a palidibus aditum, ut supra diximus, angustum habebat, aggerem apparare, vineas agere, turres duas constituere coepit. nam circumvallare loci natura prohibebat.*

KALIVODA 09: Caesar rozbil tábor na té straně hradiště, kde k němu řeka a bažina ponechaly otevřený přístup, i když úzký, jak bylo řečeno výše. Začal budovat obléhací val, přisunovat pohyblivé zástěny a stavět dvě obléhací věže. Poloha místa však bránila jeho úplnému obležení.¹¹⁶

návrh na opravu: [...] a stavět dvě obléhací věže, protože poloha místa bránila jeho úplnému obležení.

¹¹³ 7.8.4: (*Vercingetorigem*) *perterriti omnes Arverni circumstant atque obsecrant, ut suis fortunis consulat, neve ab hostibus diripiantur, praesertim cum videat omne ad se bellum translatum.*

¹¹⁴ KALIVODA 09, str. 189, ř. 4–5.

¹¹⁵ KALIVODA 09, str. 191, ř. 24–26.

¹¹⁶ KALIVODA 09, str. 193, ř. 27–str. 194, ř. 2.

V další pasáži se podle překladu ženy vrhly k nohám svých rodáků, aby tito rodáci přemluvili muže těch žen. Ženy se však vrhly k nohám *suorum*, tzn. přímo svých manželů, nikoli rodáků. Překlad *communes liberos* jako *otcové jejich dětí* je rovněž zavádějící. *Quos... impediret* odkazuje na *communes liberos*, tzn. od přirozenosti se sil k útěku nedostává primárně dětem.

7.26.3 [...] *proiectae ad pedes suorum omnibus precibus petierunt, ne se et communes liberos hostibus ad supplicium dederent, quos ad capiendam fugam naturae et virium infirmitas impediret.*

KALIVODA 09: [...] vrhly se k nohám svých rodáků a zoufale prosily, aby je jejich mužové a otcové jejich dětí nenechali napospas pomstě Římanů, protože k útěku nemají jako ženy dost sil.¹¹⁷

návrh na opravu: [...] vrhly se k nohám svých mužů a zoufale prosily, aby je a jejich společné děti nedali napospas nepřátelům, protože k útěku nemají od přirozenosti dost sil.

V další pasáži došlo k náhradě hypotaxe za parataxi, která zamlčuje, proč ke tvorbě klínovitých šiků vlastně došlo. Překlad nevyjadřuje myšlenku autora.

7.28.1 [...] *in foro ac locis patentioribus cuneatim constiterunt hoc animo, ut, si qua ex parte obviam contra veniretur, acie instructa depugnarent.*

KALIVODA 09: Vytvořili tedy na nádvoří hradiště a na všech prostornějších místech klínovité šiky a chystali se svést rozhodný boj.¹¹⁸

návrh na opravu: [...] klínovité šiky, aby proti útoku z kterékoli strany svedli boj v uspořádaném tvaru.

Další pasáž obsahuje obecně platné tvrzení, tzn. *minuunt* není prézens historický a *reliquorum* není vhodné vztáhnout jen do minulosti. Není zřejmé, které dřívější velitele by Caesar mohl mít na mysli, jelikož Vercingetorix žádného předchůdce ve svojí funkci neměl.

7.30.3 *itaque ut reliquorum imperatorum res adversae auctoritatem minuunt, sic huius ex contrario dignitas incommo do accepto in dies augebatur.*

KALIVODA 09: A tak zatímco dřívějším velitelům neúspěchy snížovaly autoritu,

¹¹⁷ KALIVODA 09, str. 199, ř. 29–str. 200, ř. 3.

¹¹⁸ KALIVODA 09, str. 200, ř. 19–20.

jeho vážnost po této porážce den ze dne stoupala.¹¹⁹

návrh na opravu: A tak zatímco neúspěchy jiným velitelům autoritu snižují, [...]

Zed' v další pasáži neměla útok zadržet, ale pouze zpomalit.

7.46.3 [...] *murum, quo nostr<or>um impetum tardarent.*

KALIVODA 09: zed' [...], aby zadrželi naše útoky.¹²⁰

návrh na opravu: [...], aby zpomalili náš útok.

V další pasáži desátá legie zastavila v odpověď na znamení trubkou, osobně ji Caesar zastavit nemohl. Ostatně podmětem pro *constiterunt* jsou *signa legionis decimae*.

7.47.1 *Caesar receptui cani iussit legionisque decimae, quacum erat, continuo signa constiterunt.*

KALIVODA 09: Caesar [...] nechal troubit na ústup. Osobně zastavil útok desáté legie, u které se během boje zdržoval.¹²¹

návrh na opravu: Caesar [...] nechal troubit na ústup. Desátá legie, u které se během boje zdržoval, zastavila hned.

V další pasáži se nejednalo o porážku, ale dílčí ústup.¹²² V překladu chybí *tribuerent*.

7.53.1 [...] *ne ob hanc causam animo permoverentur neu, quod iniquitas loci attulisset, id virtuti hostium tribuerent.* [...]

KALIVODA 09: [...] aby se touto porážkou nenechali vyvést z míry, protože ji zavinilo nevýhodné postavení, ne odvaha nepřátel.¹²³

návrh na opravu: [...] aby se kvůli tomu nenechali vyvést z míry a aby odvaze nepřátel nepřisuzovali to, co ve skutečnosti způsobil nevýhodný terén.

V následující pasáži se z překladu může nabýt dojem, že *praesidium* se vztahuje na zavazadla, avšak platilo pro římské vojáky.

7.59.5 *tum legiones a praesidio atque impedimentis interclusas maximum flumen distinebat.*

¹¹⁹ KALIVODA 09, str. 201, ř. 28–str. 202, ř. 1.

¹²⁰ KALIVODA 09, str. 211, ř. 11–13.

¹²¹ KALIVODA 09, str. 211, ř. 21–23.

¹²² Oliver P. Smith se však o téměř přesně dva tisíce let později (během korejské války) vyjádřil ještě jinak: *Retreat, hell! We're not retreating, we're just advancing in a different direction.*

¹²³ KALIVODA 09, str. 214, ř. 17–19.

KALIVODA 09: A jeho legie dělila od zavazadel a jejich ochrany mohutná řeka.¹²⁴
návrh na opravu: A jeho legie dělila od zavazadel a bezpečí hradiště mohutná řeka.

V další pasáži to podle překladu vypadá, že římsí vojáci se všichni přepravili za úsvitu, avšak podle nepřátelských zpráv začali již dříve.¹²⁵

7.62.1 *Prima luce et nostri omnes erant transportati et hostium acies cernebatur.*

KALIVODA 09: Za úsvitu se naši přepravili a vzápětí před sebou spatřili bojový šik nepřátel.¹²⁶

návrh na opravu: Za úsvitu už všichni naši byli na druhém břehu a bojový šik nepřátel měli na dohled.

V následující pasáži se z překladu může nabýt dojmu, že Germáni nepřátele pouze zahnali z pahorku a o jejich pronásledování se postaral někdo jiný.

7.67.5 *tandem Germani ab dextro latere summum iugum nacti hostes loco depellunt fugientesque usque ad flumen ubi Vercingetorix cum pedestribus copiis consederat, persequuntur conpluresque interficiunt.*

KALIVODA 09: Nakonec Germáni dobyli na pravém boku vrcholek pahorku a zahnali odtud nepřátele. Ti prchali až k řece, kde stál Vercingetorix se svými pěšáky, a během pronásledování byli mnozí zabiti.¹²⁷

návrh na opravu: Nakonec se Germáni na pravém boku zmocnili pahorku a zahnali odtud nepřátele. Prchající pronásledovali až k řece, kde stál Vercingetorix s pěšáky, a mnoho z nich pobili.

V další pasáži podle původního znění Římané započali stavbu opevnění, dle překladu ho už mají hotové.¹²⁸

7.69.6 *eius munitiois, quae ab Romanis instituebatur, circuitus x milia passuum tenebat.*

KALIVODA 09: Obvod opevnění, které zřídili Římané, obnášel deset mil.¹²⁹

¹²⁴ KALIVODA 09, str. 218, ř. 9–10.

¹²⁵ 7.61.3: *sub lucem hostibus nuntiatum [...] milites navibus transportari [...].*

¹²⁶ KALIVODA 09, str. 219, ř. 9–10.

¹²⁷ KALIVODA 09, str. 223, ř. 4–7.

¹²⁸ Nevhodnost tohoto znění dokládá 7.70.1: *Opere instituto [...]* a 7.71.1: *Vercingetorix, priusquam munitioes ab Romanis perficiantur, [...].*

¹²⁹ KALIVODA 09, str. 224, ř. 6.

návrh na opravu: Obvod opevnění, do kterého se pustili Římané, obnášel deset mil.

Následující pasáži z nejdelší přímé řeči z celých *Zápisů o válce galské* by slušelo zachovat rozkazovací způsob *utimini*. Takto překlad působí poněkud uvadlejším dojmem než originál. Návrh na opravu opomíná *omni aditu praesaepito*, protože tato skutečnost je zřejmá, ostatně bez ní by se tento proslov možná ani neodehrál.

7.77.10 Si illorum nuntiis confirmari non potestis omni aditu praesaepito, his utimini testibus appropinquare eorum adventum; cuius rei timore exterriti diem noctemque in opere versantur.

KALIVODA 09: Příchod našich zachránců nemohou oznámit jejich poslové, protože všechny cesty k nám jsou odříznuty, ale potvrzují ho sami Římané, protože z něho mají takový strach, že se dřou při opevňování dnem i nocí.¹³⁰

návrh na opravu: Pokud nemůžete dostat potvrzení přímo od našich zachránců, použijte jako svědků jejich blížícího se příchodu Římanů: mají z něj takový strach, že se na stavbě lopotí dnem i nocí.

Překlad další pasáže je zbytečně mnohoslovný. Caesar uprostřed bitvy jistě nikoho nepřesvědčoval. *Docet* se v návrhu na opravu vyskytuje v podobě spojky *že*.

7.86.3 ipse adit reliquos. cohortatur, ne labori succumbant. omnium superiorum dimicationum fructum in eo die atque hora docet consistere.

KALIVODA 09: Caesar sám obcházel ostatní jednotky a povzbuzoval je, aby neustávaly ve svém úsilí. Přesvědčoval je, že na tomto dni a této hodině závisí, zda budou moci užívat toho, čeho dobyli ve všech dřívějších bojích.¹³¹

návrh na opravu: Sám obcházel ostatní vojáky a povzbuzoval je, aby nepodléhali námaze, že plody všech dřívějších bojů závisí na tomto dni a této hodině.

7.1.3 Zjednodušování

KALIVODA 85 zřejmě ve snaze o uhlazený a hladce plynoucí projev text na různých místech nivelizuje, jak dokládají následující pasáže vybrané z první a sedmé knihy. Návrhy na opravu doplňují chybějící informace a zároveň se snaží o stylisticky adekvátní převod.

¹³⁰ KALIVODA 09, str. 229, ř. 21–24.

¹³¹ KALIVODA 09, str. 234, ř. 17–19.

1.1.4 [...] *cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.*

KALIVODA 09: [...] protože stále bojují s Germány na vlastním nebo na jejich území.¹³²

návrh na opravu: [...] protože buď Germány odhánějí od svého území, nebo válčí u nich.

1.11.5 *item Allobroges, qui trans Rhodanum vicos possessionesque habebant, [...]*

KALIVODA 09: [...] Allobrogové, žijící za Rhodanem, [...]¹³³

návrh na opravu: [...] Allobrogové, kteří za Rhodanem měli osady a usedlosti [...]

1.14.7 *Divico respondit: ita Helvetios a maioribus suis institutos esse, uti obsides accipere, non dare consuerint;*

KALIVODA 09: Divico odpověděl, že Helvetiové si zvykli spíš přijímat než dávat rukojmí.¹³⁴

návrh na opravu: Divico odpověděl, že Helvetiové jsou navyklí již od svých předků rukojmí spíš přijímat než dávat.

V následující pasáži se *ipso praesente* rozumí v přítomnosti Diviciaka. Caesar tedy Diviciakovi připomněl, o čem se hovořilo v jeho (tj. Diviciakově) přítomnosti, a kromě toho mu nově vyložil, co se dozvěděl od jednotlivců. To znamená, že to, co se Caesar dozvěděl od jednotlivců, nyní Diviciakovi podával poprvé, tudíž mu to nemohl připomenout.

1.19.4 *simul commonefacit, quae ipso praesente in concilio Gallorum de Dumnorige sint dicta, et ostendit, quae separatim quisque de eo apud se dixerit.*

KALIVODA 09: Diviciakovi připomněl, co se dozvěděl o Dumnorigovi na shromáždění Galů i potají od jednotlivců.¹³⁵

návrh na opravu: Kromě jiného Diviciakovi připomněl, o čem se i v jeho přítomnosti hovořilo na shromáždění Galů, a vyjevil mu, co se o jeho bratrovi dozvěděl od jednotlivců.

1.20.2 [...] *quibus opibus ac nervis non solum ad minuendam gratiam, sed paene ad perniciem suam uteretur;*

¹³² KALIVODA 09, str. 25, ř. 12–13.

¹³³ KALIVODA 09, str. 31, ř. 1–3.

¹³⁴ KALIVODA 09, str. 33, ř. 2–3.

¹³⁵ KALIVODA 09, str. 36, ř. 6–7.

KALIVODA 09: [...] jenže Dumnorix toho využil k jeho téměř úplné zkáze.¹³⁶
návrh na opravu: [...] jenže Dumnorix poskytnutých možností a prostředků využil ke zmenšení jeho vlivu, ba téměř k jeho zkáze.

1.41.3 *se neque umquam dubitasse neque timuisse neque de summa belli suum iudicium, sed imperatoris esse existimavisse.*

KALIVODA 09: [...] neměly žádné pochybnosti ani strach a že nechtěly nijak Caesarovi jako nejvyššímu veliteli do rozhodování zasahovat.¹³⁷
návrh na opravu: [...] nikdy neměly pochybnosti ani strach a uvědomují si, že rozhodování o způsobu vedení války je na vrchním veliteli, ne na nich.

V následující pasáži zjednodušení spočívá v tom, že vojska se mohou nacházet i jinde než jejich tábory.

1.43.1 [...] *aequum fere spatium a castris utriusque aberat.*

KALIVODA 09: Asi uprostřed mezi oběma vojsky [...] ¹³⁸
návrh na opravu: Asi uprostřed mezi tábory obou vojsk [...]

V další pasáži Caesarův Ariovistus používá římské názvosloví, čímž text přibližuje římskému publiku, Kalivodův Ariovistus zase text přibližuje českému publiku, ale zároveň tím text ochuzuje o vtip.

1.44.8 *provinciam suam hanc esse Galliam, sicut illam nostram.*

KALIVODA 09: Tato část Galie je jeho majetkem, jako provincie je majetkem římským.¹³⁹
návrh na opravu: Tato část Galie je jeho provincie, stejně jako tamta zase naše.

7.1.4 [...] *silvestribus ac remotis locis [...]*

KALIVODA 09: [...]v odlehlých lesích [...] ¹⁴⁰
návrh na opravu: [...] v lesích a na odlehlých místech [...]

7.9.5 [...] *quam de eius adventu Arvernīs nuntiari posset.*

KALIVODA 09: [...] dříve než se Arvernové něco dozvěděli.¹⁴¹
návrh na opravu: [...] dříve než by se Arvernové mohli dozvědět o jeho příchodu.

¹³⁶ KALIVODA 09, str. 36, ř. 14–15.

¹³⁷ KALIVODA 09, str. 49, ř. 16–18.

¹³⁸ KALIVODA 09, str. 50, ř. 28.

¹³⁹ KALIVODA 09, str. 52, ř. 14–15.

¹⁴⁰ KALIVODA 09, str. 185, ř. 20.

7.35.4 [...] *isdem sublicis, quarum pars inferior integra remanebat* [...]

KALIVODA 09: [...] na kůlech, jejichž dolní části zůstaly neporušené [...] ¹⁴²

návrh na opravu: [...] na původních kůlech, jejichž [...]

7.41.3 [...] *multitudine sagittarum atque omnis generis telorum* [...]

KALIVODA 09: [...] šípy a oštěpy [...] ¹⁴³

návrh na opravu: [...] množstvím šípů a nejrůznějších střel [...]

7.1.4 Doplnování

Kalivoda v předmluvě uvádí, že *linie vyprávění běží jen po nejdůležitějších okamžicích událostí, souvislosti jsou často jen naznačeny, zbytek je ponechán na čtenářově spolupráci*.¹⁴⁴ V překladu však na více místech doplňuje text nad rámec původního znění, což ilustrují následující pasáže z první a sedmé knihy.

1.3.1 [...] *constituerunt* [...]

KALIVODA 09: [...] se na všeobecném shromáždění kmene rozhodli [...] ¹⁴⁵

1.4.1 *Ea res Helvetiis per indicium enuntiata.*

KALIVODA 09: Avšak celé spiknutí kdosi prozradil Helvetiům [...] ¹⁴⁶

1.6.2 [...] *qui nuper pacati erant.*

KALIVODA 09: [...] nedávno námi podrobených [...] ¹⁴⁷

1.7.1 [...] *ad Gen<a>vam pervenit.*

KALIVODA 09: [...] šťastně dorazil ke Genavě. ¹⁴⁸

1.8.1 *Interea* [...]

KALIVODA 09: Během takto získaného času [...] ¹⁴⁹

1.13.1 *Hoc proelio facto* [...]

KALIVODA 09: Po vítězném boji [...] ¹⁵⁰

¹⁴¹ KALIVODA 09, str. 189, ř. 25.

¹⁴² KALIVODA 09, str. 204, ř. 21.

¹⁴³ KALIVODA 09, str. 208, ř. 16.

¹⁴⁴ KALIVODA 09, str. 15, ř. 9–12.

¹⁴⁵ KALIVODA 09, str. 26, ř. 11.

¹⁴⁶ KALIVODA 09, str. 27, ř. 1.

¹⁴⁷ KALIVODA 09, str. 28, ř. 1.

¹⁴⁸ KALIVODA 09, str. 28, ř. 13–14.

¹⁴⁹ KALIVODA 09, str. 29, ř. 3.

¹⁵⁰ KALIVODA 09, str. 31, ř. 26.

1.17.1 *Tum demum Liscus* [...]

KALIVODA 09: Až tento Caesarův výpad přiměl dosud mlčícího Liska [...]¹⁵¹

1.24.4 *Helvetii cum omnibus suis carris secuti inpedimenta in unum locum contulerunt*, [...]

KALIVODA 09: Helvetiové následovali římské vojsko se všemi svými vozy, svá zavazadla shromáždili na jedno místo, [...]¹⁵²

7.10.4 [...] *ad Boios proficiscitur*.

KALIVODA 09: [...] s ostatním vojskem zamířil k Bojům.

7.41.2 *summisi copiis castra oppugnata demonstrant, cum crebro integri defessis succederent* [...]

KALIVODA 09: Celé galské vojsko napadlo římský tábor, unavení Galové byli stále střídáni čerstvými silami [...]¹⁵³

7.43.2 *haec faciunt recipendorum suorum causa*.

KALIVODA 09: Počínali si tak proto, aby vyprostili z nebezpečí své blízké, které měl Caesar v moci.¹⁵⁴

7.48.3 [...] *matres familiae [...] more Gallico passum capillum* [...]

KALIVODA 09: [...] galské ženy [...] s rozpuštěnými vlasy, což u Galů znamená nejvyšší zoufalství, [...]¹⁵⁵

7.53.1 [...] *ne ob hanc causam animo permoverentur neu, quod iniquitas loci attulisset, id virtuti hostium tribuerent* [...]

KALIVODA 09: [...] aby se touto porážkou nenechali vyvést z míry, protože ji zavinilo nevýhodné postavení, ne odvaha nepřátel.¹⁵⁶

7.87.3 [...] *Caesarem per nuntios facit certiozem, quid faciendum existimet*.

KALIVODA 09: [...] a vzkázal Caesarovi, že se chystá k protizteči.¹⁵⁷

¹⁵¹ KALIVODA 09, str. 34, ř. 8–9.

¹⁵² KALIVODA 09, str. 38, ř. 18–19.

¹⁵³ KALIVODA 09, str. 208, ř. 12–14.

¹⁵⁴ KALIVODA 09, str. 209, ř. 13–14.

¹⁵⁵ KALIVODA 09, str. 212, ř. 19–22.

¹⁵⁶ KALIVODA 09, str. 214, ř. 17–19.

¹⁵⁷ KALIVODA 09, str. 235, ř. 4–5.

7.88.3 *repente post tergum equitatus cernitur. cohortes aliae adpropinquant. hostes terga vertunt. fugientibus equites occurrunt. fit magna caedes.*

KALIVODA 09: A tu se najednou v zádech nepřítele objevila naše jízda a k místu boje spěchaly další záložní kohorty. Nepřátelé se dali na útěk, naši jezdci se na ně vrhli a začalo vraždění.

7.1.5 Nešťastné formulace

KALIVODA 85 obsahuje nejméně nešťastných formulací ze všech posuzovaných překladů, avšak kvůli tomu o to více vyniknou. Níže následují příklady nešťastných formulací z první a sedmé knihy a také návrhy na jejich opravu.

1.3.2 [...] *biennium sibi satis esse duxerunt.*

KALIVODA 09: Dva roky jim k tomu připadala dost dlouhá doba [...] ¹⁵⁸
návrh na opravu: [...] dostatečně dlouhá doba [...]

1.25.2 *milites e loco superiore pilis missis facile hostium phalangem perfregerunt.*

KALIVODA 09: Vojáci rozbili snadno nepřátelskou falangu tím, že na ni vrhali ze svého vyvýšeného postavení oštěpy [...] ¹⁵⁹
návrh na opravu: Vojáci snadno rozbili nepřátelskou falangu salvou oštěpů ze svého vyvýšeného postavení.

1.26.5 [...] *eaque tota nocte continenter ierunt. nullam partem noctis itinere intermisso in fines Lingonum die quarto pervenerunt* [...]

KALIVODA 09: [...] prchali bez zastávky celou noc následující po boji. Ani v dalších nocích se nezastavili a po čtyřech dnech dorazili na území Lingonů [...] ¹⁶⁰
návrh na opravu: [...] prchali celou noc. Čtvrtého dne pochodu bez jediného nočního odpočinku dorazili na území Lingonů [...]

7.26.1 [...] *hortante et iubente Vercingetorige.*

KALIVODA 09: [...] k čemuž jim radil a což jim nařizoval Vercingetorix. ¹⁶¹
návrh na opravu: [...] jak jim radil a nařizoval Vercingetorix.

7.33.1 [...] *ne [...] ea pars, quae minus sibi confideret, auxilia a Vercingetorige arcesseret, [...]*

¹⁵⁸ KALIVODA 09, str. 26, ř. 14–15.

¹⁵⁹ KALIVODA 09, str. 38, ř. 24–26.

¹⁶⁰ KALIVODA 09, str. 39, ř. 23–25.

¹⁶¹ KALIVODA 09, str. 199, ř. 24–25.

KALIVODA 09: Také chtěl zamezit tomu, aby strana, která si méně důvěřuje, se obrátila o pomoc k Vercingetorigovi.¹⁶²

návrh na opravu: [...] aby strana, která si méně důvěřuje, sháněla pomoc u Vercingetoriga.

7.33.4 [...] *qui per sacerdotes more civitatis intermissis magistratibus esset creatus*
[...]

KALIVODA 09: [...] který byl zvolen za bezvládní podle zvyku kmene a se souhlasem kněží.¹⁶³

návrh na opravu: [...] který byl zvolen za bezvládní se souhlasem kněží podle zvyku kmene.

7.38.10 *hortatur, ut simili ratione atque ipse fecerit suas iniurias persequantur.*

KALIVODA 09: Všechny pobízel, ať pomstí křivdy na kmeni spáchané stejným způsobem, jako to udělal on.¹⁶⁴

návrh na opravu: Pobízel, ať křivdy na kmeni pomstí stejným způsobem, jako to udělal on.

7.43.1 [...] *nihil publico factum consilio demonstrant.*

KALIVODA 09: [...] tvrdili, že nic z toho, co se zběhlo, se nestalo ve jménu kmene jako celku.¹⁶⁵

návrh na opravu: [...] se nestalo jménem celého kmene.

7.1.6 Závěr

Obsahovou analýzou první a sedmé knihy bylo zjištěno, že KALIVODA 85 zůstává latinskému znění leccos dlužen. Je zde tedy prostor buď na opravu problematických pasáží v případném dalším vydání KALIVODY, nebo na nový, obsahově věrnější překlad *Zápisů o válce galské*.

7.2 **Struktura textu**

KALIVODA 85 s předlohou nakládá volněji, co se struktury týče, čehož výsledkem je to, že rozdělení *Zápisů* na kapitoly od editorů latinského originálu se u KALIVODY 85 neshoduje se začátky odstavců. Tento jev je však patrný téměř výhradně v první a druhé

¹⁶² KALIVODA 09, str. 203, ř. 13–14.

¹⁶³ KALIVODA 09, str. 203, ř. 26–27.

¹⁶⁴ KALIVODA 09, str. 207, ř. 4–5.

¹⁶⁵ KALIVODA 09, str. 209, ř. 9–10.

knize, viz tabulka 6. Následují příklady kapitol, které u KALIVODY 85 nezačínají na novém odstavci.¹⁶⁶

1.3 *His rebus adducti* [...]

KALIVODA 85: [...] *a válečnou slávou. Z těchto důvodů* [...]¹⁶⁷

1.9 *Relinquebatur una per Sequanos via* [...]

KALIVODA 85: [...] úmyslu vzdát. Nezbylo jim než projít územím Sequanů [...]¹⁶⁸

1.11 *Helvetii iam per angustias et fines Sequanorum* [...]

KALIVODA 85: [...] prvním kmenem za hranicemi provincie. Helvetiové již tou dobou prošli průsmyky v krajích Sequanů [...]¹⁶⁹

1.17 *Tum demum Liscus* [...]

KALIVODA 85: [...] že ho zrazují. Až tento Caesarův výpad přiměl dosud mlčícího Liska [...]¹⁷⁰

1.19 *Quibus rebus cognitis* [...]

KALIVODA 85: [...] jízdu tím vyděsil. A když k těmto domněnkám [...]¹⁷¹

1.20 *Diviciacus multis cum lacrimis* [...]

KALIVODA 85: [...] přimět jeho kmen. Diviciacus Caesara s pláčem [...]¹⁷²

Z tabulky 6 vyplývá, že KALIVODA 85 nezačal novou kapitolu na novém odstavci celkem ve třiceti případech z celkových 348, tedy zhruba v devíti procentech případů. K procentuálně nejvyššímu počtu změn došlo ve druhé knize (11 změn ve 35 kapitolách odpovídá 31 %), k absolutně nejvyššímu počtu změn došlo v první knize (13), což však vzhledem k počtu kapitol odpovídá tomu, že ke změně došlo “jen” v přibližně každém čtvrtém případě (24 %). Naopak třetí knihou počínaje KALIVODA 85 od praktiky nezačínat kapitolu s odstavcem upouští.

Tabulka 6 – Úprava začátku kapitoly u KALIVODY 85

¹⁶⁶ Úplný výčet kapitol, které u KALIVODY 85 nezačínají na novém odstavci: 1.3, 1.9, 1.11, 1.17, 1.19, 1.20, 1.22, 1.25, 1.26, 1.27, 1.28, 1.50, 1.53, 2.3, 2.7, 2.8, 2.14, 2.20, 2.21, 2.22, 2.24, 2.26, 2.27, 2.31, 3.21, 3.22, 3.26, 4.14, 5.52, 6.42.

¹⁶⁷ KALIVODA 85, str. 25.

¹⁶⁸ KALIVODA 85, str. 27.

¹⁶⁹ KALIVODA 85, str. 28.

¹⁷⁰ KALIVODA 85, str. 31.

¹⁷¹ KALIVODA 85, str. 32.

¹⁷² KALIVODA 85, str. 32

Kniha	1	2	3	4	5	6	7	1–7
Počet kapitol	54	35	29	38	58	44	90	348
Počet změn	13	11	3	1	1	1	0	30
Procento změn	24 %	31 %	10 %	3 %	2 %	2 %	0 %	9 %

7.3 Vysvětlivky v závorkách

Předmluvu zakončuje sdělení: *Vysvětlivky jsou pro pohodlnou čtenářovu orientaci vsunuty do textu (kurzívou a v závorkách).*¹⁷³ Takto zřetelně deklarovaný přístup představuje pokrok oproti ostatním překladům a zdá se být pro cílového čtenáře vhodným. Některé vysvětlivky však svým rozsahem mohou působit rušivým dojmem, viz např. na str. 42, kde vysvětlivka na více než deseti řádcích pojednává o římských jezdcích:

„Slíbil, že udělá z desáté legie svou tělesnou stráž, a zatím ji zařadil mezi římské jezdce (Slovo „jezdec“ znamenalo v Římě kromě vojáka jízdy také příslušníka tzv. jezdeckého stavu, do kterého byli v počátcích římských dějin řazeni Římané dost bohatí, aby si mohli vydržovat vlastního jezdeckého koně a za mobilizace miličního vojska sloužit jako jezdci; v Caesarových dobách byl název tohoto stavu již anachronismem, představoval uzavřenou společenskou třídu obchodníků a podnikatelů; aby mohl být občan mezi ně přijat, musel vykázat majetek ve výši asi čtyř set tisíc sesterciů; význam této třídy byl v tom, že nejbohatším Římanům, příslušníkům senátorských rodů, bylo obchodování a jiné peněžní podnikání alespoň formálně zakázáno.)“

8 Překlad Jana Kalivody 2009

Vydání překladu Jana Kalivody z roku 2009 (KALIVODA 09) neprošlo revizí překladatele. Zjištěné rozdíly oproti KALIVODOVI 85 jsou tedy zřejmě dány nepřilíš pečlivou redakční prací. Obě vydání se také zřetelně odlišují obrazovou přílohou. Jedinou změnou oproti původnímu vydání, které lze přiznat pozitivní vliv, je to, že KALIVODA 09 disponuje větší velikostí písma a větším řádkovým prokladem.

¹⁷³ KALIVODA 85, str. 22.

8.1 Změny v předmluvě

Ledabylý přístup k druhému vydání se projevuje již v předmluvě. Předmluva je u KALIVODY 85 psána kurzívou, zato u KALIVODY 09 je v kurzívě, poněkud nelogicky, pouze obsah závorek. Na str. 22 došlo ke zřejmě strojovému „počeštění“ českého čtení latinských slov: „dcero = Cicero“ místo „Cicero = Cicero“. V odkazu na latinský originál je uvedena česká zkratka Caesarova jména a pokřivení slova „Bellum“: „G. I. Caesaris Commentarii rerum gestarum vol. 1: Bellum Gallicum“ místo „C. I. Caesaris Commentarii rerum gestarum vol. 1: Bellum Gallicum“. Nutno podotknout, že chybnou zkratku obsahoval již KALIVODA 85. Na samém konci prologu došlo u KALIVODY 09 k odstranění poznámky „Vysvětlivky jsou pro pohodlnou čtenářovu orientaci vsunuty do textu (kurzívou a v závorkách).“¹⁷⁴

8.2 Změny ve vlastním textu

Změny ve vlastním textu u KALIVODY 09 oproti KALIVODOVI 85 jsou různé povahy. Žádná změna není k lepšímu.

8.2.1 Strojové počeštění, překlepy a drobné odchytky

Na str. 25 se u KALIVODY 09 nacházejí strojově „počeštěné“ vysvětlivky: „(Marné)“ místo „(Marne)“, „(Seině)“ místo „(Seine)“. Na str. 29 ve vysvětlivce chybí oproti KALIVODOVI 85 tečka nad rovnítkem: „(římská stopa = 30 cm)“ místo „(římská stopa ÷ 30 cm)“. Na str. 32 se objevuje drobný překlep: „[...] á Allobrogů.“ místo „[...] a Allobrogů.“. Na str. 70 chybí pomlčka: „Caesar ted' musel udělat všechno najednou vyvěsit rudý praporec, což byl rozkaz k seřazení, dát trubkou signál [...]“ místo „Caesar ted' musel udělat všechno najednou – vyvěsit rudý praporec, což byl rozkaz k seřazení, dát trubkou signál [...]“. Na str. 124 je drobný překlep: „Meai“ místo „Mezi“. Na str. 208 je drobný překlep: „pod Gergovii“ místo „pod Gergovii“.

8.2.2 Vysvětlivky budící dojem původního textu

Některé vysvětlivky v závorce u KALIVODY 09 nejsou vyznačené kurzívou a jako takové vykazují zdání původního textu, viz str. 27: „(dnešní Horní Rakousko)“ místo „(dnešní Horní Rakousko)“, str. 38: „(které drželi Galové seřazení ve falanze tak, že se štítý částečně překrývaly)“ místo „(které drželi Galové seřazení ve falanze tak, že se štítý částečně překrývaly)“.

¹⁷⁴ KALIVODA 85, str. 22.

8.2.3 Původní text budící dojem vysvětlivek

Některé pasáže původního textu, které KALIVODA 85 vložil do závorky, jsou u KALIVODY 09 vyznačeny kurzívou, takže nově budí mylný dojem vysvětlivky, viz str. 28: „(v celé provincii byla jen jedna legie)“ místo „(v celé provincii byla jen jedna legie)“, str. 35: „(Dumnorix totiž velel jízdě, kterou Haeduové vystrojili Caesarovi na pomoc.)“ místo „(Dumnorix totiž velel jízdě, kterou Haeduové vystrojili Caesarovi na pomoc.)“, str. 75: „(Vysokým Galům jsou totiž naše malé postavy většinou pro smích.)“ místo „(Vysokým Galům jsou totiž naše malé postavy většinou pro smích.)“, str. 153: „(jak předpokládal a jak se také stalo)“ místo „(jak předpokládal a jak se také stalo)“ a str. 221: „(mezi nimi i jejich předák Gaius Valerius Romnotaurus, syn Caburův)“ místo „(mezi nimi i jejich předák Gaius Valerius Romnotaurus, syn Caburův)“.

8.2.4 Splynutí kapitol a odstavců

U KALIVODY 09 došlo oproti KALIVODOVI 85 ke splynutí některých odstavců. Následují příklady, kdy splynutím odstavců došlo u KALIVODY 09 i ke splynutí celých kapitol: 1.10 „Caesarovi oznámili [...]”,¹⁷⁵ 1.51 „Následujícího dne [...]”,¹⁷⁶ 7.10 „Vercingetorigova akce způsobila [...]”¹⁷⁷ a 7.63 „Když se roznesla zpráva [...]”.¹⁷⁸

8.2.5 Tvorba nových odstavců

KALIVODA 85 netvoří odstavce na začátcích knih. KALIVODA 09 však odstavce doplňuje téměř *všude* tam, kde KALIVODA 85 začíná větu na nové straně, tedy nejen na začátcích knih, viz KALIVODA 85 str. 37,¹⁷⁹ 39,¹⁸⁰ 55,¹⁸¹ 61,¹⁸² 103,¹⁸³ 105,¹⁸⁴ 145,¹⁸⁵ 153.¹⁸⁶ (Výjimkou jsou str. 74¹⁸⁷ a 75¹⁸⁸.) Vrcholným příkladem tvorby nových odstavců

¹⁷⁵ KALIVODA 09, str. 29, ř. 28.

¹⁷⁶ KALIVODA 09, str. 56, ř. 2.

¹⁷⁷ KALIVODA 09, str. 189, ř. 29.

¹⁷⁸ KALIVODA 09, str. 220, ř. 1.

¹⁷⁹ KALIVODA 09, str. 42, ř. 25.

¹⁸⁰ KALIVODA 09, str. 45, ř. 22.

¹⁸¹ KALIVODA 09, str. 66, ř. 10.

¹⁸² KALIVODA 09, str. 75, ř. 3.

¹⁸³ KALIVODA 09, str. 130, ř. 3.

¹⁸⁴ KALIVODA 09, str. 133, ř. 1.

¹⁸⁵ KALIVODA 09, str. 188, ř. 1.

¹⁸⁶ KALIVODA 09, str. 199, ř. 18.

¹⁸⁷ KALIVODA 09, str. 91, ř. 11.

¹⁸⁸ KALIVODA 09, str. 92, ř. 25.

je str. 46 z KALIVODY 85, kde KALIVODA 09 nový odstavec zcela mechanicky vytvořil uprostřed věty (!).¹⁸⁹

8.3 *Obrazová příloha*

Umístěním na konec knihy obrazová příloha u KALIVODY 09 do značné míry přichází o svou informativní hodnotu (týká se hlavně mapek bitev). Celá obrazová příloha je, na rozdíl od KALIVODY 85, sken z BUREŠE 40. BUREŠOVI 40 proto odpovídá lexikum uvnitř mapek, např.: „César“ místo „Caesar“ (s čestnou výjimkou „Galie za Caesara“ na celkové mapce Galie, uvnitř které však zase čteme „Césarovy výpravy“). Nově přepsané nadpisy nejenže z velké míry následují BUREŠE 40 viz „Porážka Helvéciů“ místo „Helvetiů“ nebo „Dobývání Avárika“ místo „Avarika“, ale někdy správně nesvedou ani to viz „Obléhání stavby před Avárikem“ místo „Obléhací stavby před Avarikem“. Za této situace už nemůže překvapit, že odkazy ve všech mapkách odkazují na Burešův, nikoli Kalivodův překlad viz např.: „Héduové vystupují jinou cestou *hlava 45.10*“.¹⁹⁰

U BUREŠE 40 se na str. 79 nacházejí dvě mapky se dvěma popisky, u KALIVODY 09 je jen první mapka s druhým popiskem, tzn. popisek KALIVODY 09 „Porážka Nerviů“ se váže k porážce Belgů nad Axonou. U BUREŠE 40 na str. 103 jsou dvě mapky se dvěma popisky, u KALIVODY 09 jen první mapka s prvním popiskem. U KALIVODY 09 je pozůstatek nedokonale vygumovaného popisku BUREŠE 40 (schéma mostu přes Rýn).

Samostatnou kapitolu potom představuje fotografie Caesarovy mramorové busty na přední desce knihy,¹⁹¹ jež se nápadně podobá fotografii, kterou na Wikipedii dne 30. 6. 2007 vložil Andrew Bossi pod licencí Creative Commons CC-BY-SA-2.5.¹⁹² Tato licence ukládá v případě zveřejnění mimo jiné povinnost uvést jméno autora a neměnit podmínky licence.¹⁹³ Fotografie použitá u KALIVODY 09 byla jen zrcadlově otočena (spona má být správně na pravém rameni, nikoli na levém) a přibyla na ní jakási oranžová skvrna.

¹⁸⁹ KALIVODA 09, str. 55, ř. 8–9.

¹⁹⁰ BUREŠ 40, str. 221.

¹⁹¹ Busta je z konce 1. stol. př. Kr. a momentálně spočívá v místnosti XII zvýšeného přízemí vídeňského Kunsthistorisches Museum, viz: Imperator C. Julius Caesar In: *Kunsthistorisches Museum Wien* [online]. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <http://www.khm.at/objektdb/detail/50570/>

¹⁹² Wien - Kunsthistorisches Museum - Gaius Julius Caesar. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:0092_-_Wien_-_Kunsthistorisches_Museum_-_Gaius_Julius_Caesar-edit.jpg

¹⁹³ Creative Commons: CC-BY-SA-2.5. *Creative Commons* [online]. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.5/legalcode>

9 Překlad Jana Kalivody 2012

Kolem roku 2012 vyšel překlad Jana Kalivody také elektronicky. Na první pohled se jedná o totožné vydání s KALIVODOU 09, které (kupodivu) zachovává všechny jeho zřetelné lupy, tudíž o něm nemůže být řečeno nic nového.

10 Závěr

Cílem práce bylo analyzovat vybrané překlady Caesarových *Zápisů o válce galské*. Než se k analýze přistoupilo, byl nejprve ve stručnosti podán přehled českých překladů od poloviny 19. století po současnost.

Samotné posuzování vybraných překladů se realizovalo nejprve na zvolených reáliích. Poté byl každý překlad zevrubně popsán a předložená tvrzení doložena na příkladech.

Pokud by bylo možné sloučit různé prvky napříč překlady, potom by si takový hypotetický překlad nejspíše přisvojil relativní obsahovou věrnost BUREŠE 64, stylistickou čistotu a eleganci KALIVODY 85, obrazovou přílohu BUREŠE 40 a poznámkový aparát BUREŠE 72.

V případě KALIVODY 85 coby nejnovějšího a nejmodernějšího překladu se přistoupilo k důkladné analýze obsahové stránky pro účely rozhodnutí, zda-li zde existuje potřeba nového překladu. Dospělo se k názoru, že je možné dosáhnout obsahově věrnějšího a zároveň stylisticky odpovídajícího překladu.

11 Seznam použité literatury

Edice (řazeno chronologicky)

CAESAR, C. IVLIVS. HERING, WOLFGANG ed. *C. IVLII CAESARIS COMMENTARII RERVM GESTARVM: Vol. I BELLVM GALLICVM*. 1. Leipzig: B. G. Teubner, 1987. ISBN 3-322-00351-5.

CAESAR, C. IULIUS. SEEL, OTTO ed. *C. IULII CAESARIS COMMENTARII RERVM GESTARVM: I. BELLUM GALLICUM*. 1. Leipzig: B. G. Teubner, 1961.

Překlady (řazeno chronologicky)

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské* [online]. Přel. KALIVODA, Jan. Praha: Naše vojsko, cca 2012 [cit. 2019-05-23]. ISBN 978-80-206-1050-8.

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Přel. KALIVODA, Jan. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 978-80-206-1050-8.

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Přel. KALIVODA, Jan. Vyd. 4., v tomto překl. 1. Praha: Naše vojsko, 1985.

CAESAR, Gaius Iulius. O válce galské. Přel. BUREŠ, Ivan. In: CAESAR, Gaius Iulius. *Válečné paměti*. Praha: Svoboda, 1972, s. 31–263. Antická knihovna, sv. 16.

CAESAR, Gajus Julius. *Zápisky o válce galské*. Přel. BUREŠ, Ivan. Praha: SNKLU, 1964.

CAESAR, C. Iulius. *Paměti o válce galské*. Přel. BUREŠ, Ivan. Vyd. 1. Praha: J. Otto, spol. s. r. o., 1940.

Vybrané starší překlady (řazeno chronologicky)

CAESAR, Gajus Julius. *Gaja Julia Caesara Zápisky o válce galské*. Přel. WALLENFELS, Jindřich a A. K. Praha: I. L. Kober, 1941, 62, 74, 48 s.¹⁹⁴

CAESAR, Gajus Julius. *Gaja Julia Caesara Paměti o válce galské*. Přel. BREINDL, Alois. Praha: 1888.

CAESAR, C. Julius. *C. Julia Caesara Paměti o válce galské*. Přel. SLAVÍČEK, P. Praha: 1882.

¹⁹⁴ Souborné vydání starších dílčích překladů: Kniha I.–III., Kniha IV.–VII. (sic), Kniha VII. Pod zkratkou A. K. se s největší pravděpodobností nachází A. (Antonín) Kvapil, viz ediční poznámka na str. 631 u BUREŠE 72.

CAESAR, G. Julius. *G. Julia Caesara paměti o válce galské*. Přel. MACHÁČEK, Simeon Karel. Praha: 1872.

Další literatura

ADAMS, Douglas. *Stopařův průvodce Galaxií*. Přel. HOLLANOVÁ, Jana a KOUBOVÁ, Jana. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1513-0.

BEESON, Charles H. The Text History of the Corpus Caesarianum. *Classical Philology*. The University of Chicago Press, 1940, **35**(2), 113–125.

BURGET, Eduard. Naše vojsko. *Slovník české literatury* [online]. ÚČL AV ČR [cit. 2019-07-17]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1885&hl=na%C5%A1e+vojsko+>.

BURIAN, Jan. Gaius Iulius Caesar, Zápisky o válce galské. Přeložil Jan Kalivoda. Praha: Naše vojsko 2009, 261 s. *AVRIGA: Zprávy Jednoty klasických filologů*. Praha: Jednota klasických filologů, 2011, **LIII**, 165–166. ISSN 1211-3379.

CAESAR, Gaius Iulius. *C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico: Erster Band*. Erklärt von KRANER, Friedrich und DITTENBERGER, Wilhelm. Berlin: Weidmann, 1961.

CAESAR, Gaius Iulius. *C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico: Zweiter Band*. Erklärt von KRANER, Friedrich und DITTENBERGER, Wilhelm. Berlin: Weidmann, 1961.

FROLÍKOVÁ, Alena a STEHLÍKOVÁ, Eva. Antická knihovna 1969–1973. *Zprávy Jednoty klasických filologů*. Praha, 1974, **XVI**(1), 44–51.

GRIFFIN, Miriam T (ed.). *A companion to Julius Caesar*. Wiley-Blackwell, 2009. ISBN 978-1-4051-4923-5.

HARTMANN, Antonín. Caesar, Gaius Iulius. Zápisky o válce galské. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická*. Brno, 1966, **15**(E11), 171–174. ISSN 0231-7915.

HOŠEK, Radoslav. Římská vojenská terminologie v českých překladech NZ. *Zprávy Jednoty klasických filologů*. Praha, 1986–1987, **28–29**, 29–36.

HRUBÝ, Petr. Gaja Julia Caesara Paměti o válce galské. Přeložil Alois Breindl. *Listy filologické*. Praha, 1890, **17**, 59–62. ISSN 0024-4457.

Litterae ante portas: Databáze pramenů evropské tradice. [online]. [cit. 2019-07-21]. Dostupné z: <https://classics.phil.muni.cz/knihovny-a-databaze-uks/litterae-ante-portas>.

NAPOLEON III. *History of Julius Caesar: Vol. 2*. London: Cassell, Peter and Galpin, 1866.

PANHUIS, Dirk. Přel. PULTROVÁ, Lucie. *Gramatika latiny*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2335-3.

PELÁN, Jiří. Překlad konformní a adaptační (Na okraj překladu Písně o Rolandovi). *Souvislosti*. Praha: Sdružení na podporu vydávání časopisů, 1998, **36**(2), 42–51. ISSN 0862-6928.

PRAŽÁK, NOVOTNÝ, SEDLÁČEK. *Latinsko-český slovník*. Praha: Československá grafická Unie, 1937.

ROTH, Jonathan P. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C.-A.D. 235)*. Boston: Brill, 1999. ISBN 90-041-1271-5.

ŠUBRT, Jiří. Dva české překlady Caesarových Commentarii de bello Gallico. *Listy filologické*. Praha: Kabinet pro klasická studia při Filozofickém ústavu AV ČR, 1989, **112**(1), 45–48. ISSN 0024-4457.

Praha: Kabinet pro klasická studia při Filozofickém ústavu AV ČR, 1946, **70**(1), 1–16. ISSN 0024-4457.

VRÁNEK, Čestmír. C. Iulius Caesar: Paměti o válce galské. *Listy filologické*. Praha: Kabinet pro klasická studia při Filozofickém ústavu AV ČR, 1942, **69**(1), 191–196. ISSN 0024-4457.